

ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างปรีดี พนมยงค์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ กับสัญญา ธรรมศักดิ์ และ กลุ่มอนุรักษนิยมในสมัยรัฐบาลถนอม-ประภาส พ.ศ. 2513-2516

ธนพงศ์ จิตต์สง่า*

บทคัดย่อ

ปรีดี พนมยงค์เริ่มเป็นที่สนใจอีกครั้งหลังจากย้ายพำนักที่ฝรั่งเศสเมื่อกลางปีพ.ศ. 2513 หนังสือพิมพ์ และนักศึกษาให้ความสนใจเรื่องราวของปรีดี แต่กลุ่มการเมืองอนุรักษนิยมและรัฐบาลจอมถนอม กิตติขจรกลับรู้สึกไม่สบายใจกับบทบาทการเมืองของปรีดีในครั้งนี้นี้ บทความนี้ศึกษาเรื่องความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างปรีดี พนมยงค์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ และสัญญา ธรรมศักดิ์ กลุ่มผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กลุ่มอนุรักษนิยม และรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2516 การศึกษาพบว่าความขัดแย้งในครั้งนี้นี้เกิดขึ้นจากความไม่พอใจปรีดีที่ได้รับความนิยมจากนักศึกษาสูงขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ซึ่งได้รับความนิยมจากนักศึกษากลับแสดงท่าทีใกล้ชิดปรีดี พนมยงค์ ตั้งแต่การไปเยี่ยมปรีดีที่ฝรั่งเศส และศึกษานักกิจกรรมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็พยายามจะเผยแพร่เรื่องราวปรีดี ซึ่งผ่านการผลิตหนังสือประชาสัมพันธ์ของสโมสรนักศึกษา แต่ก็ถูกผู้บริหารมหาวิทยาลัยและฝ่ายความมั่นคงระงับไม่ให้เผยแพร่ออกไป ในเวลาเดียวกัน สถาบันกษัตริย์ก็สนใจปัญหาต่างๆ กิจการของนักศึกษาธรรมศาสตร์ เช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงติดตามเรื่องปัญหาหน่วยกิตอย่างใกล้ชิด ประเด็นสุดท้าย ในการสรรหาอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อต้นปีพ.ศ. 2516 สมาชิกสภามหาวิทยาลัยแต่งตั้งสัญญา ธรรมศักดิ์ให้เป็นอธิการบดีอีกหนึ่งสมัย ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลจอมพลถนอม ทั้งๆ ที่นักศึกษาและอาจารย์รุ่นใหม่ต้องการให้ป๋วยเป็นอธิการบดี ทั้งนี้เพราะบทบาทของป๋วยที่วิจารณ์รัฐบาลจอมพลถนอมและความใกล้ชิดปรีดี ทำให้ป๋วยถูกปฏิเสธจากการเป็นอธิการบดี และสัญญาได้รับความไว้วางใจให้เป็นผู้ที่เชื่อมต่อระหว่างสถาบันกษัตริย์และขบวนการนักศึกษาอีกด้วย

คำสำคัญ: ปรีดี พนมยงค์, ป๋วย อึ๊งภากรณ์, สัญญา ธรรมศักดิ์, กลุ่มอนุรักษนิยม

* นักศึกษาปริญญาเอก บัณฑิตวิทยาลัยเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยวาเซดะ เมืองโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น

Abstract

After moving to France in the middle of the 1970, Pridi Banomyong became well known in Thailand again. Pridi's story was interested by the presses and students. Meanwhile, the conservatives and Field Marshall Thanom Kittikachorn's government felt dissatisfied with those acceptances of Pridi. This article is to study the political conflicts between Pridi, Puey Ungpakorn and Sanya Dharmasakti, the Thammasat University administration board, the conservatives, and the Thanom's government from 1970 to 1973. The study explains that this conflict caused from some dissatisfaction of Pridi who became popular among student activists. In addition, Puey highly respected by students presented himself to be close with Pridi since he visited to Pridi in France. Some Thammasat University's students tried to promote Pridi by adding his story into the Thammasat University Student Club Magazines, but they all were banned by the university administrators and the national security officers. At the same time, the King was interested in student affairs of Thammasat University, for example, King Bhumibol paid attention to the problem of the course credit system that had just been introduced. By the early year of 1973, despite his denial of being the rector, Sanya was named his the second term by the members of the University council influenced by the Thanom's government. Many students and young lecturers needed Puey as the new rector. It can be said that Puey bitterly criticized Thanom's administration, and showed his close relationship with Pridi made him reject as the rector. Also, Sanya was strongly trusted as the connector between the King and student movement.

Keywords: Pridi Banomyong, Puey Ungpakorn, Sanya Dharmasakti, the conservatives

บทนำ

เนื่องในวาระ 80 ปีแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทางมหาวิทยาลัยได้จัดสร้างเหรียญที่ระลึกเป็นรูปสามบูรพาจารย์ได้แก่ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ และศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์¹ ทั้งสามเป็นบุคคลสำคัญของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเคยดำรงตำแหน่งอธิการบดีของมหาวิทยาลัย สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าภาพลักษณ์ของบุคคลสำคัญสามคนนั้น มีฐานะเป็นบุคคลที่มีคุณูปการในด้านต่างๆ แก่มหาวิทยาลัย และการนำบุคคลทั้ง

¹ เหรียญ 3 บูรพาจารย์มธ. (2557, 17 กุมภาพันธ์). *ข่าวสด*. หน้า 25.

สามพิมพ์อยู่บนเหรียญที่ระลึกชุดเดียวกันราวกับว่าช่วงชีวิตบุคคลทั้งสามสัมพันธ์กันอย่างราบรื่น

อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งระหว่างบุคคลทั้งสามได้เกิดขึ้นประมาณปลาย พ.ศ.2513 ระหว่างปรีดี พนมยงค์และป๋วย อึ๊งภากรณ์ กับสัญญา ธรรมศักดิ์และกลุ่มผู้บริหารมหาวิทยาลัย รวมถึงรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ความขัดแย้งมีไปอย่างต่อเนื่องไปหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จุดเริ่มต้นของความขัดแย้งเกิดขึ้นช่วงที่ปรีดีย้ายจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีนไปพำนักที่ประเทศฝรั่งเศส ในขณะเดียวกัน สัญญาได้ดำรงตำแหน่งรักษาการตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัย ดูเหมือนว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเฉพาะมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ แต่อันที่จริงความขัดแย้งของบุคคลทั้งสามนั้นเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับการเมืองระดับประเทศ และสถาบันการเมืองหลักของประเทศไทยในขณะนั้น ยิ่งไปกว่านั้น ขบวนการนักศึกษา ก็เริ่มเติบโตมากขึ้นตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2510

ความขัดแย้งของบุคคลทั้งสามไม่ใช่มาจากเหตุผลเรื่องส่วนตัว แต่ความขัดแย้งเกิดจาก ประการแรก ความขัดแย้งระหว่างปรีดี ป๋วยกับรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรและจอมพลประภาส จารุเสถียร ต่อมาทั้งสองได้ทำรัฐประหารในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2514 อีกประการหนึ่ง ความหวาดกลัว ปรีดี พนมยงค์ ของกลุ่มอนุรักษนิยมและสถาบันกษัตริย์กับเครือข่ายของพระองค์ว่าปรีดีจะมีบทบาททางการเมือง ความหวาดกลัวของชนชั้นนำเหล่านี้ นำมาสู่การผลักดันให้สัญญา ธรรมศักดิ์เป็นอธิการบดีธรรมศาสตร์ในสมัยที่สอง พ.ศ. 2516 เพราะสัญญาเป็นที่ไว้วางใจของกลุ่มการเมืองอนุรักษนิยม แต่ขบวนการนักศึกษา ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อสังคมอย่างสูงกลับชื่นชมในประวัติของปรีดีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อีกทั้งหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ป๋วย อึ๊งภากรณ์เองก็ยอมรับว่าตนเองเป็นศิษย์ปรีดี และทำงานร่วมกับขบวนการเสรีไทย การไปเยี่ยมปรีดีที่ฝรั่งเศสจนเป็นข่าวใหญ่ นั่นเกิดจากการไตร่ตรองเป็นอย่างดี ป๋วยก็ยืนยันว่าปรีดีไม่ได้เป็นผู้ลอบปลงพระชนม์รัชกาลที่ 8 และไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์¹

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน ปรีดี พนมยงค์ มีภาพลักษณ์เป็นผู้นำฝ่ายประชาธิปไตย และเป็นบุคคลสำคัญของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ที่เกิดขึ้นใหม่เมื่อกลางทศวรรษที่ 2520 ภาพลักษณ์ของปรีดีที่เปลี่ยนไปมีสาเหตุสำคัญจากการลดบทบาทของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) และทฤษฎีวิวัฒนิยมทางประวัติศาสตร์ที่พรรคยึดถือมาตลอดได้ลดความสำคัญในหมู่ปัญญาชนลงไป มุมมองทางประวัติศาสตร์ของ พคท. เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คณะผู้ก่อการเป็นเพียงคณะรัฐประหารเท่านั้น และก็ยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงสังคมให้พ้นสภาพ “กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา”² อย่างไรก็ตาม ประทีป นครชัย (พ.ศ. 2524) โต้แย้งมุมมองของ พคท. ว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

¹ มรกต เจวจินดา. (2544). *ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์กับการเมืองไทย พ.ศ. 2475-2526*. หน้า 267-268.

² สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (2548, 24 มิถุนายน). 24 มิถุนายนกับการตีความ 4 แบบ. *มติชน*. หน้า 6.

2475 เป็นการ “ปฏิวัติ” เพราะว่าได้ทำลายความสัมพันธ์การผลิตของชนชั้นนำเก่าลงไป งานของประทีปส่งผลสะท้อนต่อการเข้าใจเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และงานชิ้นนี้ส่งผลอิทธิพลต่อปัญญาชนให้ประเมินเหตุการณ์ 2475 อีกครั้ง เช่น งานของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์¹ ที่ให้ความสำคัญเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ว่าเป็น “การปฏิวัติ” เป็นต้น¹ ความตกต่ำของแนวคิดมาร์กซิสต์ของ พคท. และการกลับไปให้ความสำคัญเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ส่งผลให้เกิดกระแสเชิดชูผู้ก่อการบางส่วนโดยเฉพาะอย่างยิ่งปรีดี พนมยงค์ ปรีดีจึงได้รับการตีความใหม่ว่ามีทัศนคติทางการเมืองไม่เป็นซ้ายจัดหรือขวาและยึดแนวทางประชาธิปไตย เมื่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ครบรอบ 50 ปี และการอสัญกรรมของปรีดีพนมยงค์เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2526 มหาวิทยาลัยได้เขียนประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยขึ้นมาใหม่ โดยให้ความสำคัญปรีดีในฐานะผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยและเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475² ยิ่งไปกว่านั้น มิตรสหายและบรรดาลูกศิษย์ของปรีดีและนักศึกษาปัญญาชนได้เคลื่อนไหวจนสามารถเปิดอนุสาวรีย์ปรีดี พนมยงค์ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2527 และความหวาดกลัวปรีดี พนมยงค์และข้อกล่าวหาให้ร้ายทางการเมืองต่างๆ ก็ค่อยๆ หดความสำคัญลงไป³

สถานะทางประวัติศาสตร์ ปรีดี พนมยงค์ เมื่อกลางทศวรรษที่ 2520 แตกต่างกับในช่วง 2-3 ปีก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ความขัดแย้งทางการเมืองของบุคคลสำคัญของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สะท้อนให้เห็นถึง ประการแรก การตระหนักถึงบทบาทของนักศึกษาที่เพิ่มสูงขึ้นของกลุ่มอนุรักษนิยม เพราะฉะนั้นทางกลุ่มอนุรักษนิยมจึงได้วางบุคคลที่กลุ่มตนเองไว้ใจความสัมพันธ์กับนักศึกษา ซึ่งก็คือ สัญญา ธรรมศักดิ์ อีกประการหนึ่ง ความไม่ไว้วางใจในบทบาทของ ปรีดี พนมยงค์ ของกลุ่มอนุรักษนิยม ดังนั้น บทความนี้ต้องการศึกษาทำความเข้าใจเรื่องความขัดแย้งบุคคลทั้งสามในช่วงเวลาดังกล่าว

การย้ายไปพำนักฝรั่งเศสของปรีดี พนมยงค์

กับความกังวลใจของรัฐบาลจอมพล ถนอม และสถาบันกษัตริย์

ปรีดี พนมยงค์ ได้ลี้ภัยการเมืองหลังจากรัฐประหารที่นำโดยจอมพล ผิน ชุณหะวัณ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 แต่ปรีดี พยายามกลับมา มีบทบาททางการเมืองอีกครั้ง โดยร่วมมือทำรัฐประหารในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 หรือที่รู้จักกันว่า “กบฏวัง

¹ แทลงเดิม. หน้า 7.

² มรกต เจวจินดา. (2544). *เล่มเดิม*. หน้า 312-314.

³ การใส่ร้ายป้ายสีปรีดีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2489 ก็คือผู้สังหารในคดีสวรรคตรัชกาลที่ 8

หลวง” และปรีดีก็หมดบทบาททางการเมืองลงไป¹ หลังจากความล้มเหลวกรณีกบฏวังหลวง ปรีดีได้พำนักอยู่ที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีนมากกว่าสองทศวรรษ แม้ข่าวที่ปรากฏในประเทศไทยจะมีข่าวของปรีดีอยู่บ้าง² แต่ไม่ได้ส่งผลสะท้อนต่อการเมืองไทย และอีกทั้งปรีดีได้ถูกกล่าวหาเป็นบุคคลอันตรายต่อความมั่นคง ใส่ร้ายว่าเป็นผู้อยู่เบื้องหลังในคดีสวรรคตรัชกาลที่ 8 และต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศไทยให้เป็น “มหาชนรัฐ”³

อย่างไรก็ตาม เมื่อปรีดีย้ายไปพำนักฝรั่งเศส ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2513 รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรก็สนใจการย้ายไปพำนักที่ฝรั่งเศสครั้งนี้ ปรีดีติดต่อสถานทูตไทยประจำประเทศฝรั่งเศสให้ออกหนังสือรับรองสภาพการมีชีวิตอยู่ของปรีดี และหนังสือการเดินทางเพื่อเงินบำนาญจากรัฐบาลไทย ซึ่งไม่ได้รับมาตั้งแต่ปรีดีลี้ภัยการเมืองในประเทศจีน พ.ศ. 2491 แต่สถานทูตไทยประจำกรุงฝรั่งเศส ซึ่งมีนายไพโรจน์ ชัยนามเป็นเอกอัครราชทูตไทยในกรุงปารีสปฏิเสธคำขอ ดังนั้น ปรีดี พนมยงค์จึงมอบอำนาจแทนให้นายวิชา กันตามระ ทนายความยื่นฟ้องเอกอัครราชทูตไทย ไพโรจน์ ชัยนามและพวก ขอให้ศาลพิพากษาให้สถานทูตไทย ณ กรุงปารีสออกหนังสือสำคัญตามความประสงค์ ท้ายที่สุดปรีดีก็ได้รับเงินบำนาญ⁴ ปรีดีพักอาศัยที่บ้านองโตนี (Antony) ณ ชานกรุงปารีส ซึ่งเป็นเงินที่ได้จากการขาย “บ้านพูนศุข” ที่สีลม และได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารแห่งประเทศไทยในการแลกเงินเป็นเงินฝรั่งเพื่อซื้อบ้านและสร้างศาสนสถาน⁵

การฟ้องร้องเพื่อเรียกเงินบำนาญคืนในครั้งนี้ ทำให้ปรีดี พนมยงค์เป็นที่สนใจของสาธารณชน อีกทั้งมีบุคคลสำคัญจากประเทศไทยไปเยี่ยมปรีดีที่กรุงปารีส เช่น พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล พ.อ. ถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศ (กุมภาพันธ์ 2502-

¹ รัฐประหารวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 นำโดยจอมพล ผินชอุ่มพะวัน ซึ่งร่วมมือกับทหารระดับนายพัน และทหารนอกราชการ การยึดอำนาจมีชื่ออ้างว่ารัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ อ่างนาวาสวัสดิ์คือผู้ภายใต้อำนาจของปรีดี พนมยงค์ ไม่สามารถคลี่คลายคดีสวรรคตของรัชกาลที่ 8 ได้ ต่อมาปรีดี ต้องลี้ภัยทางการเมืองที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีนตั้งแต่พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 แต่ในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 ปรีดีก็ล้มเหลวในการร่วมก่อการยึดอำนาจจากรัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงคราม ซึ่งร่วมมือกับนายทหารเรือและอดีตผู้ร่วมชบวนการเสรีไทย เหตุการณ์นั้นเรียกว่า “ชบวนการประชาธิปไตย 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492” ซึ่งเป็นคำเรียกของ ปรีดี พนมยงค์ หรือ “กบฏวังหลวง” ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ปรีดีและคณะราษฎรสายพลเรือนก็หายไปจากบทบาททางการเมืองไทยอย่างสิ้นเชิง ดู สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. (2553). *แผนชิงชาติไทย*. หน้า 166-199.

² ในขณะที่ลี้ภัยอยู่ที่ประเทศจีนปรีดีก็ยังเคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่ เช่น การณรงค์ชบวนการสันติภาพ พ.ศ. 2495 ดู สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (2544). พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับกบฏสันติภาพ. ใน *กึ่งศตวรรษ ชบวนการสันติภาพ “ความจริง” เกี่ยวกับ “กบฏสันติภาพ” สำนักประวัติศาสตร์ของคนสามรุ่น*. หน้า 197-203. หรือข้อเสนอของเขาในการชุดคอคอดกระกับรัฐบาล พลโท ถนอม กิตติขจร (ยศในขณะนั้น) พ.ศ. 2501 ดู ไสว สุทธิพิทักษ์. (2526). *ดร. ปรีดี พนมยงค์*. หน้า 808-832. และสุพจน์ ตำนตระกุล. (2552). *ชีวิตและงานของดร.ปรีดี พนมยงค์*. หน้า 305-327.

³ มรกต เจวจินดา. (2544). *เล่มเดิม*. หน้า 87-162.

⁴ ไสว สุทธิพิทักษ์. (2526). *เล่มเดิม*. หน้า 841. และ สุพจน์ ตำนตระกุล. (2552). *เล่มเดิม*. หน้า 329.

⁵ พูนศุข พนมยงค์. (2551). *ไม่ขอรับเกียรติยศใดๆ ทั้งสิ้น: 95 ปี 4 เดือน 9 วัน*. หน้า 303.

พฤศจิกายน 2514) พล.ต.ต. สง่า กิตติขจร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (มิถุนายน 2513- พฤศจิกายน 2514) พ.อ. สมคิด ศรีสังคม ส.ส. อุตรธานี นายสุธรรม ภัทราคม รองประธานศาลฎีกา พลเอกประพันธ์ กุลวิจิตร ปลัดกระทรวงกลาโหม¹ ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ เป็นต้น นอกจากนี้ ปรีดีก็ได้รับเชิญไปแสดงปาฐกถาตามสมาคมนักเรียนไทยในทวีปยุโรปตั้งแต่ พ.ศ. 2513

สิ่งที่ทำให้รัฐบาลจอมพล ถนอม ไม่พอใจเพิ่มขึ้น เมื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 10 คน นำโดยนายอดินาท ควรพจน์² ส.ส. พระนครศรีอยุธยา พรรคสหประชาไทย ได้เสนอมติผ่านพลอากาศเอก ทวี จุลละทรัพย์ เลขาธิการพรรคสหประชาไทยเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2513 ให้รัฐบาลเชิญปรีดีกลับมาสู่ประเทศไทยในฐานะที่ปรึกษาทางด้านเศรษฐกิจกับประเทศจีน ในขณะที่รัฐบาลจอมพลถนอมเพิ่งชนะการลงมติพระราชบัญญัติขึ้นภาษีสรรพสามิตอย่างเฉียดเฉียด³ อดินาทให้เหตุผลว่าปรีดีมีความรู้เป็นอย่างดีในด้านเศรษฐกิจและได้รับการยอมรับนับถือจากรัฐบาลจีน ดังนั้นจึงสามารถเจรจากับประเทศจีนและปรีดีสามารถช่วยไม่ให้เงินรุกรานไทยได้

ปฏิกริยาจากข้อเสนอของอดินาทนั้น หนังสือพิมพ์ *สยามรัฐ* รายงานได้โจมตีข้อเสนอนี้อย่างรุนแรง โดยกล่าวว่านายอดินาทได้เชิญ “นายปรีดีซึ่งหนีคดีลอบปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 ไปหลบอยู่ประเทศจีนแดงจนหมดอายุความให้ปรีดีกลับมาเป็นใหญ่อีกครั้ง”⁴ นอกจากนี้ *สยามรัฐ* ยังโจมตีว่าปรีดีไม่สามารถเป็นที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจได้ เพราะว่า พ.ศ. 2513 ระบบเศรษฐกิจไทยได้พัฒนาจากสมัย พ.ศ. 2475 ไปมาก และปรีดีก็ไม่ได้บริหารงานรัฐบาลมาตั้งแต่ พ.ศ. 2490 อีกทั้งปรีดีก็ไม่สามารถเจรจากรับจากรัฐบาลจีนเพื่อไม่ให้รุกรานไทยได้ เนื่องจากปรีดีไม่ได้มีอิทธิพลต่อรัฐบาลจีนแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม *สยามรัฐ* มองว่าปรีดีสามารถกลับมาประเทศไทยได้ แต่ไม่ควรเล่นการเมืองและ “กลับมาอยู่เมืองไทยอย่างคนแก่คนหนึ่ง”⁵ นอกจากนี้ บทความยังชี้ให้เห็นว่าปรีดีมีแนวคิดแบบคอมมิวนิสต์โดยอ้างอิงเรื่องที่ปรีดีเคยเสนอแผนพัฒนาเศรษฐกิจไทย พ.ศ. 2476 หรือ *สมุดปกเหลือง* ดังนั้น ถ้ารัฐบาลจอมพลถนอมยอมรับปรีดี ซึ่งเป็นผู้ต้องหาคดีลอบปลงพระชนม์เป็นที่ปรึกษาเท่ากับว่ารัฐบาลกบฏต่อราชบัลลังก์และระบอบการปกครอง⁶

¹ สุพจน์ ด้านตระกูล. (2543). *สังกะแห่งประวัติศาสตร์รัฐบุรุษอาวุโส*. หน้า 447.

² นายอดินาท ควรพจน์ รู้จักปรีดีและครอบครัวพนมยงค์ตั้งแต่อดินาทยังเป็นเด็ก และอาศัยอยู่ในท่าเทียบท่าช้างถนนพระอาทิตย์ในปัจจุบัน ก่อนที่ปรีดีจะลี้ภัยการเมือง พฤศจิกายน 2490 วาณี สายประดิษฐ์ พนมยงค์. (2553, 31 กรกฎาคม). สัมภาษณ์โดย ธนพงศ์ จิตต์สง่า, ที่บ้านศรีบูรพา.

³ ลูกพรรครัฐบาลให้เชิญนายปรีดีเข้ามา. (2513, 31 กรกฎาคม). *สยามรัฐ*. หน้า 1.

⁴ ส.ธ.น. “แกคิดจากข่าว. (2513, 1 สิงหาคม). *สยามรัฐ*. หน้า 3.

⁵ *แหล่งเดิม*. หน้า 3.

⁶ *แหล่งเดิม*. หน้า 15.

จอมพลประภาส จารุเสถียร รองนายกรัฐมนตรีตอบโต้สมาชิกพรรคสหประชาไทย ซึ่งเสนอปรีดีให้เป็นที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจนั้นว่า “กำลังไม่สบาย มีอาการร้องห่มร้องไห้ผิดปรกติ” และประภาสยังสัมภาษณ์ฝากไปยังปรีดีว่า “...ถ้าเป็นคนไทยใครจะกลับมาก็ได้ แต่เขาคงรู้ตัวเองดี เกรงว่าจะไม่กลับเท่านั้น ...ที่เรียกกันว่าเป็นรัฐบุรุษอาวุโสนั้นก็ควรเลิกเรียกกันได้แล้ว”¹ คำสัมภาษณ์นี้แสดงให้เห็นถึงความไม่พอใจที่ปรีดีได้รับความสนใจจากสาธารณชน ในเวลาต่อมา สมาชิกพรรคสหประชาไทยจำนวน 9 คนที่ลงชื่อด้วยกันได้อ้างว่าถูกนายอดินาทหลอก เพราะตอนแรกมติดีที่จะเสนอต่อนายกรัฐมนตรีเป็นเรื่องการปราบปรามคอมมิวนิสต์และความขัดแย้งในกัมพูชา แต่พอเสนอกลับกลายเป็นเรื่องการเชิญปรีดีกลับประเทศ² การแก้ตัวของ ส.ส.พรรคสหประชาไทยอาจเป็นเพราะระดับผู้นำในรัฐบาลหลายคนไม่พอใจ ในที่สุดพรรคสหประชาไทยได้ปรับมติดังกล่าวนี้ตกไป “เพราะเป็นบุคคลที่มีคดีร้ายแรง ซึ่งคนไทยส่วนใหญ่ยังข้องใจสงสัยอยู่มาก และนายปรีดีไม่เคยพิสูจน์ตัวเองในคดีดังกล่าวนี้เลย”³

ปรีดียังได้รับความสนใจจากสื่ออย่างต่อเนื่อง เมื่อ ป่วย อึ้งภากรณ์ ได้ตัดสินใจไปเยี่ยมปรีดี พนมยงค์ที่กรุงปารีส จอมพลถนอมได้ให้สัมภาษณ์ว่าไม่เคยห้ามปรีดีกลับเข้าประเทศ แต่ “อย่าทำอะไรที่จะเกิดความไม่เรียบร้อย” และป่วยเองก่อนที่จะไปราชการต่างประเทศก็ได้มาบอกว่าจะไปเยี่ยมนายปรีดีในฐานะที่เคยเป็นอาจารย์ของตนมาก่อน จอมพลถนอมจึงฝากป่วยไปบอกว่าปรีดีว่า “ขออย่าให้ทำความยุ่งยากขึ้นในประเทศในขณะนี้เลย”⁴

ยิ่งไปกว่านั้น *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์* ฉบับวันที่ 30 สิงหาคม 2513 อันเป็นสิ่งพิมพ์ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ฝ่ายนิยมกษัตริย์ ได้ลงบทความเรื่อง “ป่วย-ปรีดี” เนื้อหาได้แสดงความไม่เห็นด้วยกับป่วยที่ไปเยี่ยมปรีดี บทความนี้มองป่วยว่า เป็นบุคคลที่เชี่ยวชาญทั้งวงการการเงินการคลังและการศึกษา กำลังเป็นที่จับตามองว่าหลังเกษียณอายุราชการอาจหันมาเล่นการเมือง และเป็นที่ไว้วางใจจากทั้งจอมพลถนอมและจอมพลสฤษดิ์ แต่กลับไปเยี่ยมปรีดี “อดีตผู้ต้องหาคดีลอบปลงพระชนม์ อันเป็นศัตรูต่อราชบัลลังก์” เป็นเรื่องที่น่าเสียดายอย่างยิ่งและอาจเสียคนเพราะปรีดี⁵ ดังนั้น วันที่ 16 กันยายน 2513 ปรีดีจึงยื่นฟ้องคดีแพ่งบริษัท สยามรัฐ จำกัด ผ่าน นายวิชา กันตามระ ซึ่งเป็นผู้ถืออำนาจแทน จำเลยที่ 1 ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช จำเลยที่ 2 นายสำเนียง ชันธชวนะ จำเลยที่

¹ ประภาสว่าลูกพรรคเสนอปรีดีกลับ “ไม่สบาย”. 2513, 1 สิงหาคม). *สยามรัฐ*. หน้า 16.

² เสนอญัตติเรื่องเขมร แล้วแฝงเรื่องปรีดีเข้าไปด้วย. (2513, 2 สิงหาคม). *ข่าวไทย*. หน้า 16.

³ รัฐบาลยอมให้แก้รัฐธรรมนูญได้. (2513, 5 สิงหาคม). *ข่าวไทย*. หน้า 16.

⁴ นายกขอร้องไม่ให้ปรีดีทำยุ่ง. (2513, 6 สิงหาคม). *ประชาธิปไตย*. หน้า 16. และนายกเดือนปรีดีว่าอย่าก่อวณ. (2513, 6 สิงหาคม). *ข่าวไทย*. หน้า 16.

⁵ ส.ธ.น. “ป่วย-ปรีดี. (2513, 30 สิงหาคม). *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์*. หน้า 35.

3 นายประจวบ ทองอุไร จำเลยที่ 4 และนายประหยัด ศ. นาคะนาท จำเลยที่ 5¹ ในที่สุดศาลสามารถไต่ถามทนายโจทก์และจำเลยประนีประนอมยอมความกัน โดยจำเลยต้องประกาศขอภัยในความผิดพลาดของบทความดังกล่าวและโจทก์ก็จะถอนฟ้อง คดีจึงเป็นอันยุติลงในวันที่ 12 เมษายน 2514 ปรีดีขอถอนฟ้องหลังจากที่สยามรัฐได้ลงประกาศขอภัยในหน้าหนังสือพิมพ์ *สยามรัฐ* รายวัน และ *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์*² คดีนี้กล่าวได้ว่าเป็นปฏิกิริยาของกลุ่มนักการเมืองฝ่ายนิยมเจ้าที่มีต่อปรีดีหลังจากย้ายมาพำนักที่ประเทศฝรั่งเศส สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เห็นว่า บทความ *สยามรัฐ* นี้ เป็นการ “ดักคอ” ปรีดีของพวกนิยมกษัตริย์³ เพื่อไม่ให้ปรีดีแสดงบทบาททางการเมืองในประเทศไทย ส่วนหลักฐานที่ปรีดีใช้ได้แย้งในศาลเพื่อยืนยันความบริสุทธิ์ของตนเองต่อมาได้จัดพิมพ์เป็นรูปเล่มชื่อว่า *กงจักรปีศาจ*⁴

การย้ายไปพำนักที่ฝรั่งเศสของปรีดีได้สร้างความกังวลใจและไม่สบายใจของกลุ่มการเมืองกษัตริย์นิยมและรัฐบาลของจอมพลถนอมเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งเห็นได้จากกรณีที่ปรีดีฟ้องร้องกับหนังสือพิมพ์ *สยามรัฐ* ความกังวลใจและไม่สบายใจต่อท่าทีของปรีดีก็ได้ลุกลามเข้าไปสู่รั้วมหาวิทยาลัย เหตุการณ์นั้นก็คือการอายัดหนังสือ “ตื่นเถิดลูกโดม” ของฝ่ายประชาสัมพันธส์โมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งปรากฏภาพปรีดีขึ้นเป็นหน้าปกหนังสือ

ภาพปรีดี พนมยงค์บนหน้าปกของ “ตื่นเถิดลูกโดม” หนังสือฝ่ายประชาสัมพันธส์ของ สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: ความหวาดระแวงปรีดีของฝ่ายอนุรักษ์นิยม ก่อน 14 ตุลาคม 2516

หลังจากคดีฟ้องหมิ่นประมาทกับ *สยามรัฐ* ปรีดีได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนและตกเป็นเป้าสายตาของชนชั้นนำฝ่ายอนุรักษ์นิยม ในขณะที่เดียวกัน นักศึกษาก็เริ่มสนใจ

¹ สุพจน์ ตานตรกูล. (2543). *สัจจะแห่งประวัติศาสตร์รัฐบุรุษอาวุโส*. หน้า 253.

² รายละเอียดของคดีโปรดดู แหล่งเดิม. หน้า 235-265.

³ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (2544). *ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง*. หน้า 97.

⁴ หลักฐานประกอบการฟ้องหนังสือพิมพ์ *สยามรัฐ* ที่ปรีดีนำมาใช้ได้แย้งว่าเขาไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สวรรคตของรัชกาลที่ 8 หลักฐานชุดนี้ปรีดีได้สั่งมาจากประเทศฝรั่งเศส ซึ่งแปลมาจากหนังสือ *Devil's Discuss* ของ Rene Kruger แปลโดย ร.อ. ชลิต ชัยสิทธิเวช ที่เป็นพี่ชายของ ร.อ. วัชรชัย ชัยสิทธิเวช ซึ่งเป็นเลขานุการของปรีดีเมื่อครั้งเป็นนายกรัฐมนตรี ร.อ. วัชรชัยยังเป็นผู้ต้องหาร่วมในคดีสวรรคตอีกด้วย หนังสือแปลฉบับนี้สรุปว่า ปรีดีไม่เกี่ยวข้องกับคดีลอบปลงพระชนม์ และเสนอว่ารัชกาลที่ 8 ปลงพระชนม์ด้วยพระองค์เอง ในเวลาต่อมา หนังสือเล่มนี้พิมพ์ออกมาแบบใต้ดินอีกครั้งภายใต้ชื่อ *กงจักรปีศาจ* พ.ศ. 2517 ช่วงเวลาดังกล่าวนี้เป็นช่วงที่นักศึกษานั้นเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างคึกคัก งานเขียนของปรีดีหลายชิ้นได้รับความนิยมจากนักศึกษา นายแพทย์สรโรจ แสงวีเชียร และ วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย ผู้มีความคิดแบบอนุรักษ์นิยมได้เขียนหนังสือ *กรณีสวรรคต 9 มิถุนายน 2489* โดยยืนยันว่ารัชกาลที่ 8 ถูกลอบปลงพระชนม์อย่างแน่นอน ไม่ใช่ปลงพระชนม์ด้วยพระองค์เองดังที่เนื้อหาในหนังสือกงจักรปีศาจ ดังนั้น หนังสือ *กรณีสวรรคต 9 มิถุนายน 2489* ก็เพื่อโจมตีปรีดี พนมยงค์ ดู นครศ นโรปกรณ์. (2517). *ความเห็นแย้งกรณีสวรรคต*. หน้า 197.

เรื่องราวของปรีดี เมื่อย้อนกลับไปปรีดีเป็นบุคคลต้องห้ามในสังคมไทยเพราะฝ่ายอนุรักษนิยมสร้างภาพ “ปีศาจทางการเมือง” ให้กับปรีดีว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับคดีปลงพระชนม์รัชกาลที่ 8 และเป็นผู้สนับสนุนแนวคิดคอมมิวนิสต์ ยิ่งไปกว่านั้น สิ่งพิมพ์และหนังสือที่พิมพ์ในโอกาสสำคัญต่างๆ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ไม่เคยกล่าวถึงปรีดีในฐานะผู้ประศาสน์การของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือบทบาทของปรีดีในสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475¹ อย่างไรก็ตาม หลังจากปรีดีย้ายไปพำนักที่ฝรั่งเศสและมีเรื่องฟ้องร้องกับสถานทูตไทยประจำกรุงปารีสกับ *สยามรัฐ* ดูเหมือนว่าเรื่องราวของปรีดีได้รับความสนใจมากขึ้นรวมถึงนักศึกษาอีกด้วย

นักศึกษาเริ่มสนใจในการเมืองและสังคมในปี พ.ศ. 2511 จอมพลถนอม กิตติขจร ประกาศใช้รัฐธรรมนูญราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 ในเดือนมิถุนายน รัฐธรรมนูญฉบับนี้ร่างตั้งแต่ พ.ศ. 2502 หลังจากรัฐบาลจอมพลถนอมประกาศใช้รัฐธรรมนูญ รัฐบาลได้จัดการเลือกตั้งสภาเทศบาลกรุงเทพ-ธนบุรีในเดือนกันยายน พ.ศ. 2511 และตามด้วยการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2512 นักศึกษาได้มีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยการเป็นผู้สังเกตการณ์การเลือกตั้ง เมื่อเดือนสิงหาคม 2511 นักศึกษาธรรมศาสตร์จำนวน 30 คน จัดประชุมเพื่อตั้งกลุ่มอาสาสมัครสังเกตการณ์การเลือกตั้ง และจัดแบ่งนักศึกษาไปสังเกตการณ์ในการเลือกตั้งสภาเทศบาลเป็นครั้งแรก² หลังจากการเลือกตั้งสภาเทศบาลผ่านไป นักศึกษาธรรมศาสตร์ตื่นตัวมากขึ้นและเข้ามาสมัครเป็นอาสาสมัครสังเกตการณ์การเลือกตั้งทั่วไปจำนวนถึง 3,000 คน³ อาสาสมัครนักศึกษาเกือบทั้งหมดประจำหน่วยในเขตกรุงเทพฯ และเขตธนบุรี เช่น เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นอาสาสมัครที่หน่วยเลือกตั้งโรงเรียนโยธินบูรณะ เป็นต้น⁴

การตื่นตัวทางการเมืองของนักศึกษาเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการเผยแพร่เรื่องราวปรีดี พนมยงค์ในสังคมไทยขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะบทบาทการพิมพ์หนังสือของสุพจน์ ด่านตระกูล ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการฟื้นฟูเกียรติภูมิของปรีดี หรือ การพิมพ์ปาฐกถาของปรีดี โดยปราโมทย์ พึ่งสุนทร⁵ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สร้างความไม่พอใจให้กับฝ่ายอนุรักษนิยมก็คือเรื่องการพิมพ์หนังสือ “ตื่นเถิดลูกโตม” เป็นหนังสือฝ่ายประชาสัมพันธ์ของสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทของศาสตราจารย์ อุดล วิเชียรเจริญ คณบดีคณะศิลปศาสตร์ และคณะกรรมการที่ปรึกษาของอธิการบดีฝ่ายนักศึกษา เนื่องจาก

¹ มรกต เจวจินดา. (2544). *เล่มเดิม*. หน้า 259-261.

² จรัส ดิษฐาอภิชัย. (2546). *ก่อนจะถึง ๑๔ ตุลา*. หน้า 27-28.

³ *แหล่งเดิม*. หน้า 28.

⁴ พัชราภา ตันตราจิน. (2556). *ความคิดทางการเมืองของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล*. หน้า 43-45.

⁵ มรกต เจวจินดา. (2544). *เล่มเดิม*. หน้า 250-258.

หน้าปกของหนังสือฉบับนี้เป็นรูปปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นภาพที่ถ่ายล่าสุดหลังจากเพิ่งย้ายจากประเทศจีนไปประเทศฝรั่งเศส¹ ต่อมา บัณฑิต พิศลยบุตร นายกสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ให้ ชัยวัฒน์ ภักนิลรัตน์ ไปแจ้งสันติบาล² และหนังสือ “ตื่นเถิดลูกโดม” จึงถูกสันติบาลซื้อไปทั้งหมดแทนที่การอายัด โดยอ้างว่าเพื่อช่วยเหลืองบประมาณที่ใช้จัดพิมพ์หนังสือของสโมสรนักศึกษา ซึ่งหมายถึงหนังสือทั้งหมดถูกยึดไว้ไม่ให้เผยแพร่ตนเอง

นักศึกษา นักกิจกรรมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์บางส่วนไม่พอใจการกระทำของสโมสรนักศึกษา เพราะมองว่าการกระทำของสโมสรนักศึกษาเป็นการจำกัดเสรีภาพการแสดงความคิดเห็น นอกจากนี้ มีใบปลิวประนามการกระทำของสโมสรนักศึกษา ทางสโมสรนักศึกษา ก็ออกแถลงการณ์ตอบโต้ใบปลิวและข้อวิจารณ์ต่างๆ ว่าคณะผู้จัดทำประกอบด้วย ธนา ดำรงมณี กรรมการสโมสรฝ่ายประชาสัมพันธ์, ธีัญญา ชุนชฎาธาร, ชจิต ศึกษมัต และสายัณห์ สุธรรมสมัย มีจุดประสงค์รับใช้นักการเมืองและ “ทำให้ประมุขของชาติกระทบกระเทือนหน้าพระทัย”³ อย่างไรก็ตาม เมื่อการวิพากษ์วิจารณ์โจมตีสโมสรนักศึกษาได้ขยายเป็นวงกว้างจนกระทั่งหนังสือพิมพ์รายวันนำไปรายงาน ในที่สุดวันที่ 30 กันยายน 2513 นักศึกษากลุ่มหนึ่งได้ยื่นเรื่องต่ออธิการบดี คือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (เสด็จในกรมฯ) เพื่อเปิดอภิปรายที่หอประชุมใหญ่ และเสด็จในกรมฯ สัญญาจะนำเรื่องนี้เข้าที่ประชุมคณะบดีในวันที่ 1 ตุลาคม⁴ แต่ศาสตราจารย์อดุลไม่เห็นด้วยเพราะอาจทำให้เกิดเรื่องวุ่นวาย อีกทั้ง ธนา ซึ่งเป็นกรรมการสโมสรฝ่ายประชาสัมพันธ์ถูกปลดออกจากตำแหน่ง⁴ แต่ไม่ใช่ปลดออกจากตำแหน่งกรรมการสโมสร เพราะการไล่ออกจากกรรมการสโมสรต้องจัดการเลือกตั้งซ่อมใหม่ ซึ่งสิ้นเปลืองงบประมาณเกินไป⁶ ในท้ายที่สุด การประชุมเพื่อสอบถามของคณะกรรมการสโมสรนักศึกษาจัดขึ้นเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2513 แต่เป็นการประชุมภายในหรือประชุม “ลับ” แทน⁷

จากบันทึกการประชุมลับในครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความไม่พอใจของผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้เข้าร่วมประกอบด้วยกรรมการสโมสรนักศึกษา คณะผู้จัดทำ

¹ ธีัญญา ชุนชฎาธาร. (2546). *บันทึก ๑ ใน ๑๓ กบฏรัฐธรรมนุญ เรื่องบอกเล่าก่อนถึงวัน ๑๔ ตุลาคม ๑๖*. หน้า 53.

² จรัล ดิษฐาอภิชัย. (2546). *เล่มเดิม*. หน้า 64.

³ ข้อเขียนกระทบพระมหากษัตริย์และสนับสนุนนายปรีดี. (2513, 26 กันยายน). *ข่าวไทย*. หน้า 16.

⁴ ธรรมศาสตร์ประชุมลับปัญหาหนังสือสโมสร. (2513, 3 ตุลาคม). *ข่าวไทย*. หน้า 16.

⁵ ซักกรรมการการประชาสัมพันธ์สโมสรนักศึกษาธรรมศาสตร์กรณีทำหนังสือเกินเจตนา. (2513, 29 กันยายน). *ข่าวไทย*. หน้า 16.

⁶ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ. 9.3.1./27 “ถ้อยคำถอดจากเทปบันทึกเสียงการอภิปรายซักถามคณะกรรมการสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับ คณะผู้จัดทำหนังสือ “ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ส.ม.ธ. 2513” วันศุกร์ ที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2513 ณ ห้องประชุมสภามหาวิทยาลัย” (2 ตุลาคม 2513.). หน้า 28.

⁷ ธรรมศาสตร์ประชุมลับปัญหาหนังสือสโมสร. (2513, 3 ตุลาคม). *ข่าวไทย*. หน้า 1 และ 16.

หนังสือ “ฝ่ายประชาสัมพันธ์ สโมสรนักศึกษา 2513” กรรมการชมรมอิสระต่างๆ กรรมการฝ่ายนักศึกษาประจำคณะต่างๆ ได้แก่ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ พาณิชยศาสตร์และการบัญชี แผนกอิสระวารสารศาสตร์ฯ ยกเว้นคณะศิลปศาสตร์ ส่วนฝ่ายผู้บริหารมหาวิทยาลัย ได้แก่ เสด็จในกรมฯ เป็นประธาน รองอธิการบดีฝ่ายต่างๆ และคณบดี

ในการประชุมลับนั้น ธนา ดำรงมณี กล่าวถึงที่มาของหนังสือฝ่ายประชาสัมพันธ์ของสโมสรมหาวิทยาลัยว่า ตั้งใจออกเป็นรายเดือน แต่เนื่องจากบุคลากรไม่เพียงพอจึงออกเพียงภาคการศึกษาละหนึ่งเล่ม ธนาเป็นกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์มีหน้าที่รับผิดชอบหลักในการผลิต และเมื่อกรรมการสโมสรต้องการจะดูหนังสือฉบับร่าง ธนาจึงได้นำไปให้ดู ทำให้กรรมการสโมสรไม่สบายใจและแนะนำให้ธานำภาพปริ๊ตออกจากปก แต่ธนาไม่ยินยอม ดังนั้น กรรมการสโมสรจึงมีมติไม่ยอมให้หนังสือเล่มนี้เผยแพร่ และค่าใช้จ่ายในการพิมพ์ทั้งหมดสโมสรนักศึกษาก็จะออกเอง ทั้งๆ ที่ธนาขอรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเอง ชัยรัตน์ ภักตร์นิลรัตน์ หนึ่งในกรรมการสโมสรก็ตกลงว่าจะเก็บหนังสือทั้งหมดไว้ที่ห้องสโมสร

อย่างไรก็ตาม ชัยรัตน์กลับไปแจ้งสถานีตำรวจปทุมวัน และหนังสือทั้งหมดถูกอายัดไว้ที่กองกำกับการตำรวจสันติบาล และชัยรัตน์ยังขอร้องให้ พล.ต.ต. ชัช ขวางกูร ผู้การสันติบาลให้สันติบาลช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการพิมพ์ให้กับสโมสร เพราะอ้างว่าสโมสรนักศึกษามีงบประมาณอย่างจำกัด และจะเก็บเรื่องหนังสือไว้เป็นความลับ ธนาจึงตอบโต้ด้วยแถลงการณ์โจมตีสโมสร เนื่องจากรับไม่ได้ที่สโมสรนักศึกษาขายหนังสือให้กับสันติบาล แต่ธนาปฏิเสธว่าไม่ได้ทำไปปลิวโจมตีสโมสร เมื่อเรื่องการอายัดเริ่มเป็นที่กล่าวถึง กรรมการสโมสรนักศึกษา 8 คน ไปประชุมกันที่ห้องพักศาสตราจารย์อดุล และมีมติปลดธนาออก ยิ่งไปกว่านั้นอดุลก็ยังไปให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ *ชาวไทย* พร้อมอ้างเรื่องพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเกี่ยวข้อง และ *สยามรัฐ* เอาไปขยายความโจมตีคณะกรรมการจัดทำหนังสือจนเสียหาย¹

หลังจากธนาได้อธิบายแล้ว ชัยรัตน์ได้ตอบโต้ธนาว่าการติดต่อสันติบาลเป็นการทำในนามสโมสรนักศึกษา ไม่ใช่เป็นการตัดสินใจโดยส่วนตัว กรรมการสโมสรคนอื่นๆ ได้พยายามติดตามความคืบหน้าของหนังสือทุกกระยะ แต่เหมือนธนาบ่ายเบี่ยงไม่มารายงานความคืบหน้า จนกระทั่งหนังสือนั้นได้ดีพิมพ์ออกมาเรียบร้อยแล้ว เมื่อกรรมการเห็นปกเป็นรูปปริ๊ต และเนื้อหาบางส่วนก็ไม่เหมาะสม จึงมีมติระงับการเผยแพร่ ต่อมา ชัย กาญจนคม อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ได้แจ้งกับสโมสรนักศึกษาว่า ตำรวจสันติบาลได้ทราบเรื่องแล้ว และแนะนำว่าถ้าหนังสือเล่มนี้ออกไปเป็นเรื่องไม่ดีกับสโมสรนักศึกษาฯ อย่าง

¹ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ. 9.3.1./27 “ถ้อยคำถอดจากเทปบันทึกเสียงการอภิปรายซักถามคณะกรรมการสโมสรศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับ คณะผู้จัดทำหนังสือ “ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ส.ม.ธ. 2513” วันศุกร์ ที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2513 ณ ห้องประชุมสภามหาวิทยาลัย” (2 ตุลาคม 2513.), หน้า 2-4.

แน่นอน¹

ศาสตราจารย์อดุลได้แย้งธนาเกี่ยวกับเนื้อหาการให้สัมภาษณ์ของตนเอง หนังสือพิมพ์ *ชาวไทย* เป็นผู้มาขอสัมภาษณ์หลังจากใบปลิวได้แจกไปทั่วมหาวิทยาลัย นักข่าว *ชาวไทย* ถามอดุลว่าจะระงับเหตุการณ์ได้อย่างไร อดุลในฐานะเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาของอธิการบดีฝ่ายศึกษาก็ให้สัมภาษณ์ตามที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ ในขณะที่อดุลกล่าวว่าไม่ได้ให้สัมภาษณ์แก่ *สยามรัฐ* แต่หนังสือพิมพ์ไปเขียนข่าวเอง จึงไม่ใช่ความรับผิดชอบของอดุล ต่อมาอดุลก็ซักถามอาจารย์ชัย ซึ่งรู้จักกับธนาเป็นอย่างดีว่าทำไมชัยถึงมีหนังสือเล่มดังกล่าวไว้ครอบครองถึง 5 เล่ม เพราะอดุลดูแลกิจการฝ่ายนักศึกษาโดยตรงยังไม่มี แสดงว่าน่าจะรับมาจากธนาโดยตรง ชัยยอมรับว่าตนเองได้รับหนังสือเล่มนี้จากธนาจริง แต่หลังจากที่สันติบาลรู้เรื่องแล้ว จำนวนทั้งหมดจริง ๆ มี 4 เล่ม แต่แจกจ่ายไปให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง 3 เล่ม ศาสตราจารย์สังเวียน อินทรวิชัย ศาสตราจารย์ วิจิตร ลุฑิตานนท์ และ ศาสตราจารย์ป่วย อังภากรณ์ คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ และเก็บไว้กับตนเองหนึ่งเล่ม²

นอกจากนี้ ชัยรัตน์กล่าวหาธนาว่าจงใจปิดบังเรื่องการทำปรีดีทำเป็นปกหนังสือ นักศึกษาคนหนึ่งเห็นด้วยว่าธนาตั้งใจปกปิดเรื่องปกหนังสือรูปปรีดี จึงถามธนาว่าจงใจปิดบังเรื่องรูปปรีดีแก่กรรมการสโมสรนักศึกษาหรือไม่ ธนาตอบว่าไม่ได้ปิดบังเพราะกรรมการสโมสรก็ไม่เคยขอดูก่อนที่จะไปพิมพ์ บัณฑิต พิศลยบุตร นายกสโมสรนักศึกษาได้ขอดูหลังจากพิมพ์หนังสือเสร็จแล้วจึงได้เกิดเรื่องดังที่ปรากฏ³

การกระทำของธนาดูเหมือนว่าตั้งใจจะเผยแพร่เรื่องราวของปรีดี พนมยงค์ จรัสดิษฐอุบาสิกา นักศึกษาคณะรัฐศาสตร์และสมาชิกสภาหน้าโดมขอให้ธนาอธิบายว่าทำไมธนาถึงนำสำนวนการฟ้องของปรีดีที่ฟ้อง *สยามรัฐ* และรูปปรีดีมาติดไว้ที่กระดานข่าวประชาสัมพันธ์ของสโมสรนักศึกษาในเดือนกรกฎาคม การกระทำนี้ส่งผลต่อการเอารูปปรีดีมาทำเป็นหน้าปกหนังสือหรือไม่ ธนาตอบว่าเป็นหลักการโฆษณาของตนเอง เพื่อเรียกร้องความสนใจแก่นักศึกษา อีกทั้งธนาเป็นผู้ถือกุญแจกระดานข่าวไว้กับตัวเอง กรรมการสโมสรก็ได้พยายามขอกุญแจธนาเพื่อนำภาพปรีดีและสำนวนฟ้องออกจากกระดานข่าว แต่ธนาก็ปฏิเสธ ในที่สุดมีผู้ทุบกระจกและนำเอารูปปรีดีและสำนวนฟ้องออกไป⁴ การทำลายกระดานข่าวได้ถูกหนังสือพิมพ์ *ชาวไทย* รายงาน⁵ กรรมการสโมสรป่วยเพียงจะตอบคำถามใครเป็นผู้ทำลายกระจกเพื่อฉีกรูปปรีดีออกจากกระดานข่าว แต่กรรมการสโมสรกลับพยายามแสดงให้เห็นว่า

¹ แหล่งเดิม. หน้า 4-5.

² แหล่งเดิม. หน้า 6-8.

³ แหล่งเดิม. หน้า 8-9.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 9-10.

⁵ ขักรกรรมการประชาสัมพันธ์สโมสรนักศึกษาธรรมศาสตร์กรณีนี้นำหนังสือเกินเจตนา. (2513, 29 กันยายน). *ชาวไทย*. หน้า 16.

ธนาและพรรคพวกรับใช้ปรีดี โดยเชื่อมโยงสำนวนคดีปรีดีฟ้อง *สยามรัฐ* ที่ธนาได้รับจาก ัญญา ชุณชฎาธาร หนึ่งในคณะทำงานหนังสือฝ่ายประชาสัมพันธ์ ัญญาทำงานให้กับ หนังสือพิมพ์ *ธงไทย* ที่มีนักหนังสือพิมพ์ในยุคทศวรรษ 2490 หลายคนเป็นนักเขียนประจำ *ธงไทย* มีชื่อเดิมคือ *เพชรไทย* และต่อมาก็เปลี่ยนชื่อเป็น *มหาสารภูธร* ในที่สุด¹ ความพยายาม เชื่อมโยงของกรรมการสโมสรเพื่อจะอ้างว่าคณะกรรมการจัดทำหนังสือรับใช้ปรีดี พนมยงค์ ผู้ ฎกสร้างให้เป็นปีศาจการเมือง

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ได้เข้าร่วมการประชุมลับในครั้งนี้ด้วย เสกสรรค์กล่าวถึง หลักการ “เสรีในการแสดงความคิดเห็น” และโจมตีกรรมการสโมสรฯ มีเกณฑ์อันใดในการ กล่าวหาว่าหนังสือไม่เหมาะสม ชัยรัตน์ตอบว่าการทำหนังสือในครั้งนี่คือการแสดง “ความคิด เห็นที่เกินขอบเขต เกินขอบเขตในการใช้ชื่อหนังสือสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์” และ “สโมสรมิต้องการให้บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งมีพฤติกรรมเป็นไปทางการเมืองในคราบของนัก ศึกษา ใช้หนังสือสโมสรสนับสนุนความคิดเห็นหรือสนับสนุนบุคคลใดบุคคลหนึ่งในหนังสือ เล่มนี้เป็นอันขาด”² คำตอบนี้แสดงให้เห็นว่ากรรมการสโมสร ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของ ศาสตราจารย์อดุล ไม่พอใจที่เรื่องราวของปรีดีจะได้เป็นที่รู้จักในหมู่นักศึกษา

การประชุมดำเนินต่อไปด้วยความตึงเครียด ประเด็นใหญ่ที่ถกเถียงกันอย่างรุนแรง คือเรื่องใครเป็นผู้แจ้งเรื่องหนังสือให้สันติบาลทราบ ชัยรัตน์กล่าวว่าหลังจากอาจารย์ชัยแจ้งมา ว่าสันติบาลทราบเรื่องหนังสือแล้ว กรรมการสโมสรก็เห็นชอบให้ประสานงานกับตำรวจสันติ บาลเพื่อป้องกันชื่อเสียงของมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม พอพล จูฑะบรรเจิด หนึ่งในกรรมการ สโมสรฯ ได้แย้งว่าในที่ประชุมของกรรมการสโมสรได้ตกลงเพียงว่าให้นายกสโมสร (บัณฑิต) กับพอพลไปเอาหนังสือมาเก็บไว้ที่ห้องสโมสร แต่ชัยรัตน์เป็นผู้แนะนำว่า “ควรที่จะไป แจ้งความตำรวจ”³ ชัยรัตน์ก็ตอบกลับพอพลทันทีว่าข้อเสนอเรื่องแจ้งตำรวจก็เป็นข้อเสนอ หนึ่งเท่านั้น ถ้าที่ประชุมไม่เห็นด้วยก็แย้งได้ แต่มติกรรมการสโมสรก็เห็นชอบให้แจ้งตำรวจ สันติบาล ซึ่งบัณฑิตก็ยอมรับว่าเป็นเรื่องจริง⁴ ดังนั้น จรัลจึงตั้งคำถามเสียดลี้ว่า ถ้าหนังสือ เขียนสนับสนุนจอมพลถนอม กิตติขจร สโมสรคงไม่คัดค้าน⁵ นักศึกษาคณะอื่นก็โจมตีเรื่อง ความขลาดกลัวของสโมสรนักศึกษา เพราะการแจ้งสันติบาลถือว่ามีช่องทางการแสดงความ

¹ ัญญา ชุณชฎาธาร. *เล่มเดิม*. หน้า 37-44.

² หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ ัญญา ธรรมศักดิ์ สบ. 9.3.1./27 “ถ้อยคำ ถอดจากเทปบันทึกเสียงการอภิปรายซักถามคณะกรรมการสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับ คณะผู้จัดทำ หนังสือ “ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ส.ม.ธ. 2513” วันศุกร์ ที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2513 ณ ห้องประชุมสภามหาวิทยาลัย” (2 ตุลาคม 2513.), หน้า 10.

³ *แหล่งเดิม*. หน้า 11.

⁴ *แหล่งเดิม*. หน้า 12-13.

⁵ *แหล่งเดิม*. หน้า 12.

คิดเห็นอย่างเสรี นอกจากนี้ มีข่าวลือว่าหนังสือรูปหน้าปกปรีดีจะจำหน่ายในวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินที่ธรรมศาสตร์ กลับไม่มีการสอบสวนว่าข่าวนี้เป็นจริงหรือไม่ แต่กรรมการสโมสรก็ใช้เรื่องนี้อ้างว่าเป็นการหมิ่นพระราชหฤทัย และมีมติไม่ให้เผยแพร่หนังสือ¹

ประเด็นเรื่องหนังสือของสโมสรจะไปปรับใช้ “นักการเมือง” เป็นประเด็นหลักที่ฝ่ายกรรมการสโมสรและศาสตราจารย์อดุลใช้โจมตีธนา เนื้อหาบางส่วนถูกมองว่าสนับสนุนปรีดี และรูปถ่ายปรีดี ที่ลงเป็นหน้าปกก็เป็นรูปที่เพิ่งถ่ายไม่นานหลังจากย้ายไปอยู่ปารีส ธัญญา หนึ่งในคณะผู้จัดทำหนังสือ ทำงานให้กับหนังสือพิมพ์ที่มี ดร.ไพฑูริย์ เครือแก้ว ณ ลำพูน หัวหน้าพรรคแนวประชาธิปไตยเป็นเจ้าของ² และรูปปรีดีที่นำมาเป็นหน้าปกหนังสือธัญญา เป็นคนจัดหามา กรรมการสโมสรอ้างว่าธนาเคยพูดเปรยๆ ว่าได้รูปปรีดีใหม่ล่าสุดจากปารีส แต่เมื่อกรรมการสโมสรถามที่มาของรูปธนา ก็เลี่ยงไม่ตอบ³ ด้านอดุลรู้สึกไม่พอใจในเนื้อหาของหนังสืออย่างมากโดยกล่าวว่า “บทความที่สามนั้นก็ เป็นบทความที่เขียนโจ่งแจ้งชัดเจนว่า สนับสนุน (ปรีดี-ผู้เขียน)”⁴ อีกเหตุผลหนึ่งกรรมการสโมสรติดต่อสันติบาล เพราะอาจมีข้อความที่หมิ่นเหม่ และอาจผิดพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ. 2484 แต่คำถอดเทปในบันทึกการประชุมลับนี้ไม่ได้พูดถึงประเด็นใดบ้างที่เข้าข่ายที่หมิ่นเหม่⁵

จากเนื้อหาบันทึกคำถอดเทปในการประชุมลับ ฝ่ายกรรมการสโมสรยกประเด็นเรื่องที่มาของรูปภาพปรีดี พนมยงค์ ที่มาทำเป็นปกโจมตีฝ่ายคณะจัดทำหนังสือ ในขณะที่คณะกรรมการจัดทำหนังสือ และนักศึกษา นักกิจกรรมวิจารณ์ถึงบทบาทของสโมสรนักศึกษาและศาสตราจารย์อดุลในการตัดสินใจเรื่องการส่งหนังสือไปให้สันติบาล เรื่องเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และขอบเขตอำนาจของสโมสรนักศึกษาที่ยังไม่มีระเบียบข้อบังคับอันชัดเจน สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่านักศึกษาก่อน 14 ตุลาคมบางส่วนได้สนใจในการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองและสังคม

การที่บุคคลสำคัญต่างๆ ไปเยี่ยมปรีดี พนมยงค์ และการปาฐกถาของปรีดีให้กับนักศึกษาไทยในยุโรปสร้างความกังวลและไม่สบายใจแก่ชนชั้นนำฝ่ายอนุรักษนิยมและรัฐบาลจอมพลถนอมเป็นอย่างยิ่ง เมื่อนักศึกษาพยายามจะเรียนรู้และเผยแพร่เรื่องราวของปรีดี ดังเช่นกรณีการอายัดหนังสือฝ่ายประชาสัมพันธ์สโมสรนักศึกษาที่มีปกเป็นรูปปรีดี สิ่งนี้ได้เพิ่มความไม่พอใจให้กับชนชั้นนำไทยเป็นอย่างยิ่ง บันทึกประจำวันของศาสตราจารย์ สัญญา

¹ แหล่งเดิม. หน้า 15.

² แหล่งเดิม. หน้า 17. และ ธัญญา ชุนชฎาธาร. (2546). *เล่มเดิม*. หน้า 38.

³ แหล่งเดิม. หน้า 17.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 19.

⁵ แหล่งเดิม. หน้า 23.

ธรรมศักดิ์ ก็ได้กล่าวถึงเรื่องกรณีรูปปรีดีเช่นเดียวกัน ซึ่งบันทึกไว้ว่าวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2514 ศาสตราจารย์สัญญาได้รับประทานอาหารกลางวันกับศาสตราจารย์อดุลที่โรงแรมดุสิตธานี และก็สนทนาเรื่องที่เกิดขึ้นต่างๆ ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เช่น อดุลไม่ชอบกลุ่มนักศึกษา นักกิจกรรม อดุลมองว่าเป็น “ซ้าย” และ “รวน” นอกจากนี้ ยังแสดงท่าทีไม่ชอบศาสตราจารย์ ป่วย อึ้งภากรณ์เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าป่วยได้รับความนิยมน้อยอย่างสูงจากนักศึกษานักกิจกรรมและอาจารย์รุ่นใหม่ และการไปเยี่ยมปรีดีที่กรุงปารีสก็ถูกมองว่า “เป็นสมุนรับใช้ของนายปรีดี ผู้รับแผนเข้ามาก่อความสงบในเมืองไทย”¹ ในระหว่างเดินทางกลับจากโรงแรมอดุลเล่าให้สัญญาฟังเรื่องรูปภาพปรีดีว่า “แก (อดุล) เล่าว่าได้เข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวเรื่องหนังสือนายปรีดี ท่าน (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว) ถ้า (ปรีดี) จะเข้ามาอย่างคนแก่ก็เข้ามาได้ตามใจ แต่ถ้าจะเข้ามาเล่นการเมือง ก็ต้องต่อสู้กัน”² ดังนั้นสรุปได้ว่าการย้ายไปที่ปารีสของปรีดี พนมยงค์ สร้างความกังวลใจให้กับชนชั้นนำฝ่ายอนุรักษนิยมเป็นอย่างมาก

ปัญหาการเปลี่ยนระบบการวัดผลการศึกษาเป็นระบบหน่วยกิต กับบทบาทของสถาบันกษัตริย์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การเปลี่ยนแปลงการวัดผลระบบหน่วยกิตในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อ พ.ศ. 2513 สร้างผลกระทบต่อนักศึกษาชั้นปีที่ 1 เป็นอย่างยิ่ง และนำมาสู่การประท้วงของนักศึกษาในเรื่อง “ปัญหาหน่วยกิต” เป็นเรื่องผลประโยชน์ของนักศึกษา สิ่งที่น่าสนใจมากกว่าคือบทบาทของสถาบันที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับ “ปัญหาหน่วยกิต” สิ่งที่เป็นที่รับรู้กันไม่มากนัก³ บทบาทนี้แสดงให้เห็นถึงสถาบันกษัตริย์และชนชั้นนำได้สนใจการเคลื่อนไหวของนักศึกษา

ก่อนหน้าที่จะใช้ระบบหน่วยกิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ใช้การวัดผลเป็นระบบร้อยละ (นักศึกษาจะผ่านเกณฑ์ในแต่ละวิชาต้องมีคะแนนเฉลี่ยร้อยละ 60 ขึ้นไป) ทันทันที่มหาวิทยาลัยใช้ระบบหน่วยกิต มีนักศึกษาถูกพ้นสภาพการศึกษาจำนวน 23 คน และถูก

¹ ชาวนิวทรี เกษรศิริ และ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. (2529). ป่วย อึ้งภากรณ์: ชีวิตและงาน. ใน *ป่วย อึ้งภากรณ์: ชีวิต งาน และความหลัง*. หน้า 23.

² หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ. 9.8.1./119 “สมุดบันทึกเล่มเล็ก 2514 เล่ม 2,” (2514).

³ งานเขียนที่กล่าวถึงบทบาทกษัตริย์ที่ทรงเกี่ยวข้องกับปัญหาหน่วยกิตมีไม่มากนัก เช่น จันทนา ไชยนาเคนทร์. *การเมืองในสมัยนายกรัฐมนตรีพระราชทาน สัญญา ธรรมศักดิ์ พ.ศ. 2516-2518*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์). และคำสัมภาษณ์ของสัญญาใน สันติสุข โสภณศิริ, บรรณาธิการ. (2544). *ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ กับ 14 ตุลาฯ 16*. หน้า 23-24.

ภาคทัณฑ์การศึกษาจำนวนประมาณ 400 คน¹ นักศึกษาได้เริ่มติดโปสเตอร์ประท้วงและยื่นข้อเรียกร้องให้กับมหาวิทยาลัย วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2513 ศาสตราจารย์อดุล วิเชียรเจริญนำเรื่องเข้าที่ประชุมคณะบดี คณะศิลปศาสตร์ แต่มติที่ประชุมยืนยันว่าจะใช้ระบบหน่วยกิตต่อไปและไม่มี การช่วยเหลือนักศึกษาที่พ้นสภาพ² นักศึกษาที่ปรับตัวไม่ได้กับระบบหน่วยกิตส่วนมากจะตกวิชาภาษาอังกฤษ ที่มีค่าหน่วยกิตสูงกว่าวิชาอื่น³ เรื่องปัญหาหน่วยกิตได้ส่งไปให้จอมพลถนอมในฐานะที่เป็นนายกสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์รับทราบ⁴ อย่างไรก็ตาม สภามหาวิทยาลัยได้ประชุมและมีมติออกมาว่ายังยืนยันใช้ระบบหน่วยกิตต่อไป แต่จะคืนสภาพนักศึกษาจำนวน 23 คน และหน่วยกิตในวิชาภาษาอังกฤษลง เมื่อนักศึกษาทราบมติดังกล่าว ทำให้มีบางส่วนไม่พอใจจึงเดินทางไปที่ทำเนียบรัฐบาลทันทีเพื่อขอให้จอมพลถนอมยกเลิกระบบหน่วยกิต⁵ นายบัณฑิต พิศลยบุตร นายกสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แสดงความเห็นว่าการใช้ระบบหน่วยกิตนั้นถูกนำมาใช้เร็วเกินไป และมหาวิทยาลัยก็ไม่พร้อม ฉะนั้น จึงควรเลื่อนออกไปก่อน⁶ อันที่จริงสถานศึกษาอื่นๆ ก็ได้ใช้ระบบหน่วยกิตก่อนหน้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เช่น วิทยาลัยต่างๆ ในสังกัดกรมการฝึกหัดครู เป็นต้น

เมื่อเวลา 10.00 น. ของวันที่ 26 มกราคม นักศึกษาธรรมศาสตร์จำนวนประมาณ 1,000 คนเดินทางไปที่ทำเนียบรัฐบาลตามที่นัดไว้กับเจ้าหน้าที่ทำเนียบเมื่อวันก่อน และประมาณเที่ยงนักศึกษาได้ฟังประตูหน้าทำเนียบเข้าไปที่สนามหญ้า ทำมกลางตำรวจหน่วยจู่โจมเร็วและสารวัตรทหาร ในที่สุดจอมพลถนอม จอมพลประภาส พลตำรวจเอกประเสริฐ รุจิรวงศ์ และ สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้ออกมาพบกับนักศึกษา และให้คำมั่นสัญญาว่าจะนำเรื่องเข้าประชุมสภามหาวิทยาลัยในวันที่ 30 มกราคม และระหว่างก่อนการประชุม จอมพลถนอมสั่งยกเลิกระบบหน่วยกิตไปก่อน นักศึกษายอมรับข้อเสนอดังกล่าวและแยกย้ายกลับ⁷ อนึ่งมีนักศึกษาธรรมศาสตร์บางส่วนก็เห็นด้วยกับการวัดผลการศึกษาแบบหน่วยกิต ก่อนหน้าการ

¹ จันทนา ไชยนาเคนทร์. (2554). *เล่มเดิม*. หน้า 44.

² นักศึกษาขอความยุติธรรมอีก. (2514, 7 มกราคม). *ประชาธิปไตย*. หน้า 1, 2 และ 16.

³ นักศึกษาที่ถูกพ้นสภาพส่วนใหญ่สอบตกวิชาภาษาอังกฤษ หลักสูตรใหม่ในปี 2513 ต้องเรียนวิชานี้ถึง 8 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ซึ่งมีค่าถึง 8 หน่วยกิต นักศึกษาที่จบการศึกษามัธยมศึกษาจากต่างจังหวัดเสียเปรียบนักศึกษาที่จบมัธยมศึกษาจากโรงเรียนที่มีชื่อเสียงในกรุงเทพฯ เพราะมีทักษะทางภาษาอังกฤษต่ำกว่า ยิ่งกว่านั้น หลักสูตรใช้ในการสอนกลับเป็นหลักสูตรเก่า ซึ่งเหมาะสมกับระบบคิดคะแนนร้อยละมากกว่าระบบหน่วยกิต และอาจารย์บางคนก็สับสนในการเรียนการสอนและการคิดคะแนน ชรรค์ชัย บุนปาน. (2514, 7 มกราคม). *ธรรมศาสตร์รักกัน*. *สยามรัฐ*. หน้า 8.

⁴ นักศึกษาขอความยุติธรรมอีก. (2514, 7 มกราคม). *ประชาธิปไตย*. หน้า 1, 2 และ 16.

⁵ นักศึกษาปี 1 คณะศิลปศาสตร์เดินขบวน. (2514, 26 มกราคม). *สยามรัฐ*. หน้า 1 และ นักศึกษาเดินขบวน. (2514, 27 มกราคม). *สยามรัฐ*. หน้า 1

⁶ *แหล่งเดิม*. หน้า 1.

⁷ นายก อยู่ไหน?. (2514, 28 มกราคม). *สยามรัฐ*. หน้า 8-9.

เดินขบวนไปทำเนียบฯ นักศึกษาได้จัดลงมติกันเองปรากฏว่าฝ่ายที่เห็นด้วยกับระบบหน่วยกิตชนะเพียง 3 คะแนนเท่านั้น¹ อีกทั้งนักศึกษากลุ่มสหภาพหน้าโดมได้จัดเสวนาเรื่อง “ปัญหาหน่วยกิต” ที่หน้าตึกโดม สมาชิกกลุ่มเห็นด้วยกับระบบหน่วยกิต จึงได้จัดเสวนาเปรียบเทียบข้อดีข้อเสียของระบบหน่วยกิต และเสนอว่าปัญหาไม่ได้อยู่ระบบหน่วยกิต แต่เป็นเรื่องการทำความเข้าใจระหว่างอาจารย์และนักศึกษา²

รัฐบาลได้เรียก สัญญา ธรรมศักดิ์ รักษาการณอธิการบดี และอดุลเข้าพบในวันที่ 26 มกราคมเพื่อช่วยเจรจากับนักศึกษาที่หน้าทำเนียบ สัญญาแสดงความรู้สึกในบันทึกส่วนบุคคลว่านักศึกษาประท้วงอย่าง “บ้าคลั่ง” จนกระทั่งจอมพลถนอมต้องยอมออกมาพบนักศึกษา³ แต่ที่น่าสนใจในตอนคือวันเดียวกันเวลา 22.30 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเรียกสัญญาเข้าเฝ้าต่วนที่ห้องโถงพระราชวังจิตรลดาโรฐาน เพราะพระองค์ทรงไม่สบายพระราชหฤทัยกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในธรรมศาสตร์ และทรงแนะแนวทางกับสัญญาว่ามหาวิทยาลัยควรใช้สองระบบไปพร้อมๆ กัน โดยนักศึกษาสามารถเลือกระบบการวัดผลแบบคะแนนร้อยละหรือระบบหน่วยกิตตามแต่สมัครใจ⁴

วันที่ 27 มกราคม อธิการบดีจัดประชุมคณะบดีต่วนพิเศษว่าจะให้นักศึกษาออกเสียงมติว่าจะยกเลิกระบบหน่วยกิตหรือไม่ ในตอนแรกสัญญาไม่ต้องการจะจัดประชุม และปล่อยให้จัดการลงมติออกเสียงตามคำสั่งจอมพลถนอม แต่เลขาธิการมหาวิทยาลัย ศาสตราจารย์สังเวียน อินทรวิชัยต้องการเรียกประชุมก่อน โดยพยายามออกมติที่ประชุมคณะบดีไประงับการจัดการออกเสียง สังเวียนเห็นว่าถ้าจัดออกเสียงเกรงว่า นักศึกษาที่ต่อต้านกับระบบหน่วยกิตจะเป็นฝ่ายชนะ และอาจารย์ฝ่ายวิชาการต้องรับผิดชอบด้วยการลาออก ในเวลาต่อมาสัญญาก็เห็นด้วยว่าไม่ควรจัดการออกเสียง เพราะว่าไม่ต้องการให้ธรรมศาสตร์เหมือนขึ้นกับนายกรัฐมนตรี⁵ เมื่อมติประชุมคณะบดีออกมาไม่เห็นด้วยกับการลงมติ สัญญารายงานมติดังกล่าวให้กับจอมพลถนอมทราบผ่านทางพลโท บุญเรือน บัวจรรยา ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี สิ่งที่สำคัญไปกว่านั้นคือ สัญญาแย้งเรื่องแนวทางแก้ไขเรื่องดังกล่าว ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแนะนำ ในตอนเย็นพลโทบุญเรือนโทรศัพท์ถึงสัญญาว่า จอมพลถนอมเห็น

¹ นักศึกษาขอพบนายกก่อน รุ่งเช้าวิทยาลัยพาณิชย์ขอพบบ้าง. (2514, 27 มกราคม). *ประชาธิปไตย*. หน้า 1 และ 16.

² นักศึกษาแตกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มหนึ่งสนับสนุนหน่วยกิต. (2514, 30 มกราคม). *ประชาธิปไตย*. หน้า 10 และ 12. และ จรัส ดิษฐาภิรักษ์. (2546). *เล่มเติม*. หน้า 90-91.

³ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ. 9.8.1./119 “สมุดบันทึกเล่มเล็ก 2514 เล่ม 2,” (2514). และ จันทนา ไชยนาเคนทร์. (2554). *เล่มเติม*. หน้า 45.

⁴ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ. 9.8.1./119 “สมุดบันทึกเล่มเล็ก 2514 เล่ม 2,” (2514). และ จันทนา ไชยนาเคนทร์. (2554). *เล่มเติม*. หน้า 45. หน้า 46-47.

⁵ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ. 9.8.1./119 “สมุดบันทึกเล่มเล็ก 2514 เล่ม 2,” (2514). และ จันทนา ไชยนาเคนทร์. (2554). *เล่มเติม*. หน้า 46-47.

ด้วยที่จะไม่จัดการออกเสียง แต่เรื่องที่ทรงแนะนำทางแก้ไข จอมพลถนอมรู้สึกประหลาดใจและไม่ขอแสดงความคิดเห็น ต่อมา ในวันที่ 28 มกราคมตัวแทนนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่ต่อต้านระบบหน่วยกิตได้เข้าพบสัญญา เพื่อขอให้ระงับการใช้ระบบหน่วยกิต นายกสโมสรนักศึกษาเสนอว่าให้นักศึกษาสามารถเลือกเรียนได้ทั้งสองระบบทั้งนับคะแนนและหน่วยกิต โดยเหตุบังเอิญข้อเสนอของบัณฑิตสวดคล้องกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังนั้นสัญญาจึงขอให้นายกสโมสรนักศึกษาทำบันทึกเสนอความเห็น ในที่สุด การประชุมสภามหาวิทยาลัยในวันที่ 29 มกราคม ซึ่งมีจอมพลถนอมเป็นประธานสภาก็มีมติว่ายังคงระบบหน่วยกิตต่อไป แต่สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ของปีการศึกษา 2513 สามารถเลือกเรียนในระบบนับคะแนนแบบเก่า หรือระบบหน่วยกิตตามความสมัครใจ ซึ่งนักศึกษายื่นแจ้งความจำนงเลือกระบบภายในวันที่ 1 มีนาคม¹

เรื่องวิกฤตการณ์หน่วยกิตน่าจะยุติลง แต่เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ อาจารย์ในคณะศิลปศาสตร์ไม่พอใจการใช้ระบบการวัดผลสองระบบพร้อมกัน ในวันประชุมคณะบดี คณาจารย์ศิลปศาสตร์ได้ยื่นหนังสือประท้วงต่อสัญญา ธรรมศักดิ์ ซึ่งมีข้อเรียกร้องสามประการคือ 1) มหาวิทยาลัยต้องเลือกใช้การวัดผลเพียงระบบใดระบบหนึ่ง 2) ให้สภามหาวิทยาลัยพิจารณามติของวันที่ 29 มกราคมอีกครั้ง และ 3) ขอให้มหาวิทยาลัยเรียกอาจารย์ทุกคนประชุมร่วมกัน สัญญาพยายามทำความเข้าใจในมติของสภามหาวิทยาลัยของวันที่ 29 มกราคม แต่ตัวแทนอาจารย์ไม่ยอมรับฟังและยื่นกรณียกให้มหาวิทยาลัยเลือกใช้ระบบใดระบบหนึ่ง ในเวลาต่อมา สัญญาได้เข้าประชุมของคณะศิลปศาสตร์เพื่อเจรจากับคณาจารย์ที่ไม่เห็นด้วยกับมติ สัญญายืนยันว่าข้อเสนอใช้ทั้งสองระบบพร้อมกันเป็นทางออกที่ดีที่สุด บรรยากาศในการประชุมค่อนข้างตึงเครียด² สาเหตุที่สัญญาเข้าร่วมประชุมของคณะศิลปศาสตร์เนื่องจากหนังสือพิมพ์ *ไทยรัฐ* และ *บางกอกโพสต์* ได้ลงข่าวตำหนิสัญญาในเรื่องมติการใช้สองระบบพร้อมกัน และผู้ที่ให้ข่าวหนังสือพิมพ์ก็เป็นอาจารย์ศิลปศาสตร์³

สัญญาได้ส่งรายงานไปที่สำนักราชเลขาธิการเรื่องอาจารย์คณะศิลปศาสตร์ไม่เห็นด้วยกับการใช้สองระบบไปพร้อมกันและเรื่องการถูกหนังสือพิมพ์โจมตี เนื้อหารายงานโดยสรุปมีอยู่ว่า พระราชดำริเรื่องให้ใช้การวัดผลสองระบบพร้อมกัน ซึ่งเป็นทางสายกลาง ทำให้

¹ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ. 9.8.1./119 “สมุดบันทึกเล่มเล็ก 2514 เล่ม 2,” (2514).

² ตามรายงานของสัญญาที่ส่งให้สำนักราชเลขาธิการระบุว่า แม้ว่าสัญญาพยายามทำให้บรรยากาศในที่ประชุมผ่อนคลาย บรรยากาศกลับค่อนข้างตึงเครียดและการสนทนาเต็มไปด้วยการตอบโต้กันอย่างรุนแรง เช่น มีอาจารย์ในศิลปศาสตร์คนหนึ่งถามว่า ถ้าสภาไม่กลับมติจะทำกันอย่างไร อาจารย์อดุลกลับมากลับไปยังอาจารย์ท่านนั้นว่า อาจารย์จะเดินประท้วงแบบนักศึกษาหรือไม่ หรือจะลาออก ขอให้คิดอย่างสมเหตุสมผล ใน หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ.9.3.1/35 “วิกฤติหน่วยกิตใน มธ.2514” (พ.ศ. 2514)

³ แหล่งเดิม.

นักศึกษาพอใจ แต่ความขัดแย้งกับอาจารย์กลับรุนแรงมากขึ้น หลังจากการประชุมสภามหาวิทยาลัยในวันที่ 29 มกราคม เกษม ศิริสัมพันธ์ เสน่ห์ จามริก และสุเทพ อัครการชอลาออกจากคณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายวิชาการ เนื่องจากอธิการบดีไม่เคยปรึกษาเรื่องปัญหาหน่วยกิตมาได้รับทราบเลย รายงานระบุว่าสัญญาขอรับรองให้เกษมไม่ให้ลาออกได้สำเร็จ อันที่จริงระหว่างการประชุมสภามหาวิทยาลัยวันที่ 29 มกราคมนั้น สังเวียน เลขาธิการมหาวิทยาลัยและอดุลคณบดีคณะศิลปศาสตร์ก็ขอลาออกจากตำแหน่ง อดุลตัดพ้อว่าตนเองเป็น “ตกหน้าไฟในทุกกรณี ทุกปัญหาที่เกิดขึ้น และทั้งขึ้นทั้งล่องด้วย” แต่สัญญาที่ขอรับรองทั้งสองคนไม่ให้ลาออกไว้ได้¹ ในท้ายที่สุด สัญญาเขียนจดหมายรายงานต่อเลขาธิการสำนักพระราชวังเมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ว่า ปัญหาทุกอย่างได้ยุติลงทั้งหมดหลังจากการประชุมอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อวันที่ 11 ซึ่งเป็นวันที่นำข้อเรียกร้องอาจารย์ศิลปศาสตร์มาพิจารณา เพราะเหตุว่าอาจารย์ศิลปศาสตร์ส่วนใหญ่แยกตัวออกมาจากอาจารย์ที่เป็นแกนนำ โดยเห็นว่าควรยุติกันได้แล้ว และหนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับที่โจมตีสัญญาหันมาสนับสนุนสัญญาโดยเห็นว่าการบีบบังคับสภาให้เปลี่ยนมติเป็นเรื่องไม่ถูกต้อง²

ข้อสังเกตของผู้เขียนเห็นว่าพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องให้ใช้สองระบบไปพร้อม ๆ กัน ไม่ได้เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป เพราะสื่อมวลชนที่ติดตามเรื่องวิกฤตการณ์หน่วยกิตก็ไม่เคยรายงานเรื่องพระราชดำริ อาจอนุมานได้ว่าถ้าข้อเสนอของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นที่รับรู้ อาจารย์ศิลปศาสตร์ก็คงออกมาคัดค้านมติของสภามหาวิทยาลัยอย่างรุนแรง เรื่องปัญหาหน่วยกิตในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นเครื่องยืนยันได้ว่าสถาบันกษัตริย์สนใจกิจกรรมนักศึกษามากยิ่งขึ้น และสัญญา ธรรมศักดิ์เองในฐานะเป็นองคมนตรีก็เสมือนเป็นผู้เชื่อมต่อระหว่างสถาบันกษัตริย์กับนักศึกษา

ระบบหน่วยกิตเป็นระบบที่ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์เป็นผู้นำเข้ามาใช้ในธรรมศาสตร์ เมื่อครั้งป๋วยเป็นประธานคณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายวิชาการและหนังสือเห็นว่า ระบบนี้นำมาใช้อย่างรีบเร่งเกินไป³ แม้ว่าการนำระบบหน่วยกิตมาใช้ใหม่มหาวิทยาลัยเป็นการปรับปรุงระบบการให้คะแนนมีมาตรฐานเป็นสากล แต่การเตรียมการไม่พร้อมก็ทำให้เกิดความสับสนทั้งอาจารย์และนักศึกษา สัญญาเองก็แสดงความไม่พอใจป๋วยในเรื่องระบบหน่วยกิต สัญญาเขียนระบายไว้มุมขวาของสำเนาเอกสารเรื่องรายงานสถานการณ์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถึงจอมพลถนอมว่า “วิกฤตการณ์หน่วยกิตในมธ.ที่อาจารย์ป๋วยทำไว้แล้วไปนอก ตกหนักที่เรา”⁴

¹ แทล่งเดิม.

² แทล่งเดิม.

³ ชุมทางนักศึกษา. (2514, 28 มกราคม). *ประชาธิปไตย*. หน้า 10.

⁴ ในขณะนั้น ป๋วยได้รับเชิญเป็นอาจารย์พิเศษ (Visiting Professor) ที่มหาวิทยาลัย Princeton สหรัฐอเมริการะหว่าง พ.ศ. 2513- 2514 หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ. 9.3.1/35 “วิกฤตการณ์หน่วยกิตใน มธ.2514” (พ.ศ. 2514)

รัฐบาลจอมพลถนอม-ประภาสกับความพยายามยุติกิจกรรมการเคลื่อนไหว ของนักศึกษา

นโยบายการศึกษาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ต้องการให้ผลิตบุคลากรในระดับปริญญาตรีให้เพิ่มจำนวนขึ้น รัฐบาลได้เพิ่มจำนวนอาจารย์มหาวิทยาลัย ซึ่งจบการศึกษาจากต่างประเทศด้วย อาจารย์บางส่วนเหล่านี้ได้ส่งผ่านแนวคิดตะวันตกในขณะนั้นสู่นักศึกษาไทย เช่น แนวคิดซ้ายใหม่ พลังนักศึกษา (Student Power) ปัจจัยเหล่านี้มีส่วนสำคัญที่ทำให้นักศึกษาตื่นตัวทางการเมือง วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสังคมต่างๆ และการเมือง¹ ดังนั้น ช่วงรัฐบาลจอมพลถนอมยังเป็นระบบรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้ง นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยชั้นนำในกรุงเทพฯ ได้เดินขบวนประท้วงในเรื่องต่างๆ เช่นกรณีที่ผู้บริหารจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุจริตผลประโยชน์ทรัพย์สินของมหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2513) การประท้วงของนักศึกษาภาคสมทบของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (พ.ศ. 2514) การเดินขบวนเรื่องการเปลี่ยนแปลงระบบการวัดผลการศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2514) แม้ว่าการประท้วงยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาภายในของแต่ละมหาวิทยาลัย แต่สิ่งนี้ก็ทำให้รัฐบาลไม่พอใจตั้งที่จอมพลประภาสได้ออกมาให้สัมภาษณ์ว่า

บรรดานักเรียน นิสิต และนักศึกษาเดินขบวนเรียกร้องสิ่งต่างๆ บ่อยครั้งว่าเรื่องนี้รู้สึกว่าเป็นการเอาอย่างเสียแล้ว หารู้ไม่ว่าการกระทำดังกล่าวนั้นเป็นสิ่งที่นำความลำบากชาติบ้านเมืองได้...นักเรียน นิสิต นักศึกษาไม่ควรจะต้องเสียเวลาออกมาเดินตากแดด เรียกร้อง ควรจะตั้งผู้แทนจัดทำเอกสารยื่นเสนอไป ซึ่งทำง่าย ๆ ไม่ยากเย็น²

รัฐบาลจอมพลถนอมตัดสินใจเรียกอธิการบดีแต่ละมหาวิทยาลัยประชุมที่ทำเนียบรัฐบาลในเรื่องปัญหาการเดินขบวนของนิสิตนักศึกษา และปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี พลโท บุญเรือน บัวจรัญเป็นประธาน พร้อมทั้งเรียกนายตำรวจระดับสูงเข้าร่วมด้วย รัฐบาลขอให้มหาวิทยาลัยควบคุมองค์การนิสิตนักศึกษาในแต่ละมหาวิทยาลัย อาจารย์มหาวิทยาลัยต้องใส่ใจปัญหาต่างๆ มากขึ้น และปรับปรุงกฎระเบียบนักศึกษาให้ชัดเจนขึ้น ถ้านักศึกษามีเรื่องร้องเรียนก็ให้มีช่องทางร้องเรียนในมหาวิทยาลัย “ไม่ใช่เอะอะอะไรก็ไปร้องทุกข์กับท่านนายกรัฐมนตรี”³ ตำรวจเองก็ต้องประสานงานกับอาจารย์ในมหาวิทยาลัยต่างๆ อย่างใกล้ชิด

¹ ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2548). *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ: การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลา*. หน้า 284-319

² วิจารณ์นักศึกษาเดินขบวนจะทำให้บ้านเมืองวิบัติ (2514, 2 กุมภาพันธ์). *ข่าวไทย*. หน้า 16.

³ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ.9.3.1/41 “ปัญหาการเดินขบวนของนิสิตมหาวิทยาลัย” (21 มิถุนายน 2514)

ส่วนผู้บริหารระดับสูงหลายมหาวิทยาลัยกล่าวถึงปัญหาในที่ประชุมว่านักศึกษามักถูกยุยงจากคนภายนอกมหาวิทยาลัย และหนังสือพิมพ์ต่างๆ ก็สนับสนุนการเดินขบวนของนักศึกษาอีกด้วย ทำให้นักศึกษาบางคนก็เริ่มมีชื่อเสียงจากการทำกิจกรรมทางการเมือง “ทำให้มีบางกลุ่มอยากเด่นดัง¹” ตัวอย่างความเห็นของผู้บริหารเช่น อุดุล วิเชียรเจริญตัวแทนจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เสนอว่าสันติบาลควรประสานงานกับผู้บริหารมหาวิทยาลัยให้มากขึ้น และหนังสือพิมพ์รับผิดชอบการเสนอข่าวด้วย เพราะมีส่วนกระตุ้นให้นักศึกษาเดินขบวน² หรือ ระพี สาคริก ตัวแทนจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์แสดงความไม่พอใจเรื่องการประท้วงของนิสิตภาคสมทบ (นักศึกษาภาคค่ำ) ต้องการย้ายไปเรียนภาคปกติแทน เนื่องจากมหาวิทยาลัยได้ยกเลิกนิสิตภาคสมทบหลังจากเปิดเพียงปีการศึกษาเดียว นายกสภานิสิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นแกนนำในการเรียกร้อง และยังไปขอความร่วมมือนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยอื่นมาร่วมเคลื่อนไหวอีกด้วย ระพียังพูดต่อไปอีกว่านักศึกษาบางคนใช้ความสัมพันธ์กับอาจารย์ในการสืบข่าวจากอาจารย์ ส่วน ประเสริฐ วัฒนคร เลขาธิการการศึกษาแห่งชาติเสนอว่าให้มหาวิทยาลัยร่วมมือในการส่งเสริมทางวิชาการมากขึ้น และลดกิจกรรมต่างๆ ให้น้อยลง ตัวแทนผู้บริหารมหาวิทยาลัยหลายคนระบุว่ามีการเมืองเข้ามายุยงและสนับสนุนการเดินขบวนของนักศึกษา³

จากบันทึกการประชุมแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลถนอมไม่สบายใจที่ขบวนการนักศึกษาเติบโตขึ้น ถึงกับเรียกอธิการบดีมาประชุมดูแลเพื่อไม่ให้นักศึกษาเดินขบวนอีก การประชุมครั้งนี้แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลจอมพลถนอม-ประภาสกับการมีส่วนร่วมของนักศึกษา ทั้งๆ ที่รัฐบาลของจอมพลอยู่ในระบบรัฐสภา ส่วนในสภาผู้แทนราษฎร ส.ส. อภิปรายวิจารณ์การทำงานของนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีอย่างเผ็ดร้อน ทั้งหมดเป็นเรื่องปกติในการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่กลับเป็นเรื่องไม่เคยชินของรัฐบาลจอมพลถนอมกับเครือข่าย ซึ่งคุ้นชินกับการสั่งการแบบเบ็ดเสร็จแบบรัฐบาลเผด็จการทหาร ในท้ายที่สุด ช่วงการเมืองระบบรัฐสภาก็ถึงที่สุดลง เมื่อจอมพลถนอม กิตติขจร รัฐประหารยึดอำนาจวันที่ 14 พฤศจิกายน 2514

จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง : การเสียดสีการรัฐประหารของจอมพลถนอม กิตติขจร พฤศจิกายน 2514

การเลือกตั้งแทนที่ตำแหน่ง ส.ส. ในเขตกรุงเทพมหานครเมื่อกลางปี 2514 ได้มีข่าวออกมาว่าป่วย อังภากรณ์ จะลาออกจากผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยและตำแหน่งคนบตี

¹ แหล่งเดิม.

² แหล่งเดิม.

³ แหล่งเดิม.

คณะเศรษฐศาสตร์ เพื่อจะมาลงเล่นการเมืองกับ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช และ มีชัย วีระไวทยะ¹ แต่ป่วยออกมาปฏิเสธข่าวนี้อีก และกล่าวว่าตนเองไม่ได้ต้องการลงสมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่ต้องการไปบรรยายกับวิจัยทางเศรษฐศาสตร์และการศึกษาที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์เป็นเวลาหนึ่งปี² ป่วยลาออกจากผู้ว่าธนาคารแห่งประเทศไทยกลางเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2514 การที่สื่อลงข่าวสนับสนุนป่วยแสดงให้เห็นว่าป่วยได้รับความคาดหวังจากบรรดานักศึกษา อาจารย์ และสื่อมวลชนว่าจะเป็นนักการเมืองรุ่นใหม่

อย่างไรก็ตาม ป่วยสร้างความไม่ไว้วางใจให้กับรัฐบาลจอมพลถนอม และกลุ่มอนุรักษนิยมตั้งแต่การไปเยี่ยมปรีดี พ.ศ. 2513 ยิ่งกว่านั้น รัฐประหารเดือนพฤศจิกายน 2514 ป่วยได้สร้างความประหลาดใจด้วยการเขียนจดหมายตอบโต้การรัฐประหาร จดหมายนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกใน *เศรษฐศาสตร์สาร ฉบับชาวบ้าน ฉบับเดือนมีนาคม 2515* โดยใช้นามแฝงว่านายเข้ม เย็นยิ่ง นายเข้มเป็นชื่อเรียกของป่วยที่ใช้ในขบวนการเสรีไทย เนื้อหาของจดหมายเสียดสีจอมพลถนอม กิตติขจรที่ทำรัฐประหารตัวเอง ป่วยเปรียบเทียบประเทศไทยเป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งชื่อ “ไทยเจริญ” และเปรียบผู้ใหญ่ชื่อ ทำนุ เป็นจอมพล ถนอม กิตติขจร และเปรียบตนเองเป็นลูกบ้านชื่อนายเข้ม เย็นยิ่ง หมู่บ้านพัฒนาขึ้นตามลำดับจนสร้าง “กตিকাหมู่บ้าน” อันเป็นกฎอันสูงสุดของหมู่บ้าน ต่อมาก็ได้สร้างสภาหมู่บ้านขึ้นมา อย่างไรก็ตาม ผู้ใหญ่บ้านและพวกของผู้ใหญ่กลับยกเลิกกฎหมายหมู่บ้าน และหันกลับไปใช้อำนาจปกครองแบบตามอำเภอใจอีกครั้ง ข้อเสนอของนายเข้มในฐานะลูกบ้านและรู้จักกับผู้ใหญ่บ้านทำนุมานานก็คือ ให้คืนกตিকাหมู่บ้านภายในปี พ.ศ. 2515 การยกเลิกกตিকাหมู่บ้านได้ทำลายเสรีภาพการพูด การเขียน และ “เยาวชนในหมู่บ้าน” ซึ่งน่าจะหมายถึงขบวนการนักศึกษาจะสร้างความ “หมั่นไส้” ให้กับผู้ใหญ่อยู่บางครั้ง แต่ถ้าได้รับการอบรมให้รู้จัก “หลักประชาธิปไตย” ให้รักเสรีภาพการคิด พูด การเขียน และการสมาคม เมื่อมีกตিকাหมู่บ้านเขียนตามหลักประชาธิปไตย เยาวชนรู้สึกยินดี และพร้อมสร้างความเจริญสอดคล้องกับกตিকাหมู่บ้าน³ ถ้าพิจารณาเนื้อหาของจดหมายจะเห็นได้ว่าป่วยเขียนเปรียบเปรยและเสียดสีกับการรัฐประหารของจอมพลถนอมโดยตรง

เมื่อความเรียงชิ้นนี้ได้เผยแพร่ออกไป ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีได้ส่งจดหมายถึงสัญญา ธรรมศักดิ์ในฐานะเป็นอธิการบดีว่า ให้ดำเนินการอย่างไรโดยอย่างไรโดยด่วน เพราะว่าจดหมายนี้มี “ลักษณะที่อาจจะเป็นชนวนความไม่สงบได้โดยเฉพาะในสถานที่ใช้ถ้อยคำหรือแสดงอารมณ์กระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความไม่พอใจในรัฐบาล” กับการเสนอข่าวสาร

¹ ดร.ป่วยจับกลุ่มคนหนุ่มสมัครส.ส. (2514, 11 กรกฎาคม). *ประชาธิปไตย*. หน้า 1 และ 16.

² ป่วย อึ้งภากรณ์. (2517). *สันติประชาธิปไตย*. หน้า 50-51.

³ ป่วย อึ้งภากรณ์. (2517). *เล่มเดิม*. หน้า 52-57.

หรือข้อเขียนที่อาจโน้มน้าวให้ผู้อ่านเอนเอียงไปนิยมลัทธิคอมมิวนิสต์”¹

วิญญู วิจิตรวาทการ ส่งรายงานสรุปให้สัญญา ระบุว่าในวันที่ 10 เมษายน ผู้บริหาร คณะเศรษฐศาสตร์ 5 คน ซึ่งมี วิญญูเป็นรักษาการแทนคนปกติ ได้รับเชิญไปร่วมรับประทานอาหารที่ร้านอาหารแห่งหนึ่งที่ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ ผู้ร่วมประชุมมีเจ้าหน้าที่ตำรวจสันติบาล และตัวแทนจากสำนักนายกรัฐมนตรี โดยให้ผู้บริหารคณะเศรษฐศาสตร์ทั้ง 5 คนสอบถามกับ สันติบาลเรื่องจดหมายของป่วย สันติบาลวิเคราะห์ว่าไม่เชื่อป่วยเป็นคนขี้น เนื่องจากชื่อ ลงท้ายนายเข้ม เย็นยิ่ง แต่กลับปรากฏที่หัวกระดาษว่า ป่วย อึ้งภากรณ์ เหมือนว่าจะจงใจเกินไป² แต่สันติบาลแนะนำว่าป่วยไม่ควรกลับประเทศไทยในขณะนี้ (ป่วยเป็นอาจารย์พิเศษสอน ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์) นอกจากนี้ สันติบาลยังชี้แจงว่า “สันติบาลมีหลักฐานบางประการ รวมทั้ง Tape บันทึกเสียงที่พอจะเอาเรื่องกับคณาจารย์บางคนได้เหมือนกัน ถ้าต้องการ ฉะนั้นการกระทำสิ่งใดควรจะต้องรู้กาลเทศะ”³ วิญญูตอบสันติบาลไปว่านิตยสาร *เศรษฐศาสตร์สาร ฉบับชาวบ้าน* วิญญูเป็นผู้สำเนาขึ้นมาลงพิมพ์เอง เพราะเห็นว่าเนื้อหาที่น่าสนใจ บัณฑิตก็อยากให้ประเทศมีรัฐธรรมนูญโดยเร็ว สันติบาลก็ตอบอาจารย์วิญญูไปว่า “ถ้าคิดจะเปลี่ยนรัฐบาลก็ควรเลิกคิดได้ เพราะไม่มีทาง ทำอะไรก็ควรรอบคอบ อยู่ในกรอบของกฎหมาย สันติบาลไม่อยากทำอะไรรุนแรง”⁴

สังเวียน อินทรวิชัย เลขาธิการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เขียนสรุปความเห็นของตนเองให้กับสัญญา ธรรมศักดิ์ หลังจากอ่านรายงานของวิญญู ที่ไปรับประทานอาหารกับนาย ตำรวจสันติบาลข้างต้น สังเวียนเห็นว่าอาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์มักทำตัวเป็นศัตรูกับคณะ ปฏิวัติ และแสดงความไม่ไว้วางใจ วารินทร์ วงศ์หาญเขาวี⁵ ทำหน้าที่บรรณาธิการนิตยสาร *เศรษฐศาสตร์สาร ฉบับชาวบ้าน* สังเวียนมองวารินทร์ว่าเป็นผู้ที่มีความรู้สูงและรู้ลึกอีกด้วย กับสังคมปัจจุบันเป็นอย่างมาก อีกทั้งทำอะไรก็ “ไม่คิดหน้าคิดหลังเท่าไรหรอก” และวิญญูก็ “แยกคณะเศรษฐศาสตร์กับมหาวิทยาลัยไม่ออก และแข็งกร้าวขึ้น” สังเวียนเพิ่มเติมว่า “กระผมเองก็เคารพในเสรีภาพในการเขียน การพูด แต่การกระทำใดๆ ก็ทำให้ส่วนรวมต้องยุ่งไปด้วย ต้องพิจารณากันให้รอบคอบ”⁶ ในความเห็นของสังเวียนที่ว่าปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี

¹ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ.9.3.1/49 “กรณี ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์” (เมษายน 2515)

² เอกสารที่บันทึกการประชุมและรับประทานอาหารกับสันติบาลนี้ บันทึกโดย วิญญู วิจิตรวาทการเสนอต่ออธิการบดี สัญญา ธรรมศักดิ์ แหล่งเดิม.

³ แหล่งเดิม.

⁴ แหล่งเดิม.

⁵ วารินทร์ วงศ์หาญเขาวี อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และย้ายไปเป็นอาจารย์คณะ เศรษฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใน พ.ศ. 2518.

⁶ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ.9.3.1/49 “กรณี ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์” (เมษายน 2515)

จะใช้ “มาตรการ” อย่างใดอย่างหนึ่งต่อป่วย เขาเห็นว่าน่าจะเป็นการ “ตักเตือน” เท่านั้นเอง ดังนั้น เรื่องจดหมายของป่วยสัญญาจึงไม่ควรสั่งการทำอะไรลงไป¹

จดหมายของนายเข้ม เย็นยิ่ง ไม่ว่าจะสันติบาลจะไม่ทราบว่าเป็นผู้เขียนจริง ๆ หรือ แสร้งทำเป็นไม่รู้เพื่อสร้างความสนิทใจ เพื่อหาข่าวกับอาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ที่มาร่วมรับประทานอาหารด้วย แต่เป็นที่แน่นอนว่าหลังจากจดหมายนายเข้ม เย็นยิ่งออกเผยแพร่ไปป่วยสร้างความไม่พอใจให้กับรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร อีกทั้งนักศึกษา นักกิจกรรมของคณะเศรษฐศาสตร์ ซึ่งถูกเพ่งเล็งจากผู้บริหารมหาวิทยาลัยว่าเป็นพวกหัวรุนแรง ก็แสดงความชื่นชมในตัวป่วย ดังนั้น การสรรหาอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2516 จึงกลายเป็นการปะทะกันระหว่างผู้ที่ชื่นชอบอาจารย์ป่วย (นักศึกษา นักกิจกรรม และอาจารย์รุ่นใหม่) กับผู้ที่ไม่ชอบอาจารย์ป่วย ได้แก่ อาจารย์มหาวิทยาลัยกลุ่มผู้บริหารเดิม สภามหาวิทยาลัย และรัฐบาลคณะรัฐประหารจอมพลถนอม

การแต่งตั้งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2516:

ความขัดแย้งระหว่างป่วย และสัญญากับรัฐบาลคณะรัฐประหารจอมพลถนอม กิตติขจร

สัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในช่วงที่ขบวนการนักศึกษา มีบทบาทสำคัญในสังคม หลังจากเกษียณอายุราชการจากงานข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2510 สัญญาได้รับแต่งตั้งเป็นองคมนตรี มิถุนายน พ.ศ. 2511² ต่อมาจอมพลถนอม กิตติขจร ได้เชิญสัญญามาเป็นคณบดีคณะนิติศาสตร์ในปีเดียวกัน อ้างว่านักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หลายคนหัวรุนแรง จึงอยากให้สัญญาอบรมด้วยธรรมะบ้าง³ ถือเป็นเรื่องปกติที่มหาวิทยาลัยในเวลานั้นจะนำข้าราชการประจำ หรือข้าราชการเกษียณอายุมาบรรยายที่มหาวิทยาลัยของรัฐในฐานะอาจารย์พิเศษ ดังนั้น ความทุ่มเทใส่ใจในการบรรยายของอาจารย์เหล่านี้มีน้อยเพราะต้องพะวงกับงานประจำ⁴ อันที่จริง สัญญาบรรยายให้กับนักศึกษาธรรมศาสตร์ตั้งแต่ พ.ศ. 2479-2494 เมื่อสัญญาได้ย้ายไปเป็นข้าหลวงยุติธรรมภาค 4 จังหวัดเชียงใหม่ จึงไม่ได้บรรยายให้กับมหาวิทยาลัยอีก⁵

พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ลาออกในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2513 สัญญารักษาการณ์ตำแหน่งอธิการบดี ต่อมาวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2514 ระหว่างการประชุมองคมนตรี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถามถึงตำแหน่งอธิการบดี

¹ แทลง์เดิม.

² สันติสุข โสภณสิริ. (2544), บรรณาธิการ. *เล่มเดิม*. หน้า 13.

³ *เล่มเดิม*. หน้า 7-9.

⁴ ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2548). *เล่มเดิม*. หน้า 106-107.

⁵ จันทนา ไชยนาเคนทร์. (2554). *เล่มเดิม*. หน้า 42.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สัญญาบัณฑิตในสมุดบันทึกประจำวันไว้ว่า “ให้เรา (สัญญา) รับเถิดเพราะเป็นผู้เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง และก็จะได้อีก...สถานการณ์ไว้ได้ด้วย เพราะทั้งอาจารย์และนักศึกษานิยมและเกรงใจเรา (สัญญา) ทั้งนี้ คนไม่นิยมไม่ชอบ ก็ย่อมมีบ้างช่างเขา...แต่ส่วนใหญ่รักทั้งหมด ถ้าตั้ง อ.ป๋วย หรือ อ.อดุล ก็จะต้องแบ่งพรรคพวกเป็นการใหญ่แน่”¹ ต่อมา ในวันที่ 29 มกราคม ระหว่างที่รายงานสถานการณ์ภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เรื่องนักศึกษาเดินขบวนประท้วงเรื่องปัญหาหน่วยกิต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงย้าให้สัญญารับตำแหน่งอธิการบดีธรรมศาสตร์ โดยไม่ให้กล่าวกับจอมพลถนอมว่าต้องการรับตำแหน่ง แต่จะทรงหาทางให้จอมพลถนอม “ขอมาเองอีก โดยจะใช้ทางท่านสมุหราชองครักษ์”² สัญญาได้ปฏิเสธพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้เหตุผลว่าตำแหน่งนี้สร้างความเสียหายแก่สถาบันกษัตริย์ได้ง่าย เพราะสัญญาเป็นองคมนตรี แต่พระองค์ทรงเห็นว่าสัญญาเป็นคนที่ไว้ใจได้ ภูมิหลังการทำงานดีจนกระทั่งเป็นประธานศาลฎีกา และการดำรงตำแหน่งองคมนตรีไม่ขัดกับการเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัย³

ในเวลาต่อมาจอมพลถนอมติดต่อสัญญาเพื่อให้ดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สัญญายังไม่ตอบรับและให้จอมพลถนอมในฐานะเป็นนายกสภามหาวิทยาลัยสอบถามอาจารย์คนอื่นๆ ก่อนเพื่อออกเป็นมติ จะไม่มีปัญหาภายหลัง⁴ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถามสัญญาถึงความคืบหน้าเรื่องตำแหน่งอธิการบดี สัญญาเล่าว่าจอมพลถนอมได้ติดต่อให้สัญญาให้เป็นอธิการบดี แต่ยังไม่ได้อตอบรับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตอบสัญญาว่า “ท่าน (ในหลวง) ยังไม่ได้บอกนายก แล้วรับสั่งว่า รอไปสักหน่อยเวลานี้มี undercurrent เราก็ไม่ทราบว่าจะไร”⁵ สอดคล้องวิทยานิพนธ์ของจันทนา ไชยนาเคนทร์ได้ให้รายละเอียดว่าจอมพลถนอมยังติดต่อสัญญาอยู่หลายครั้ง จอมพลถนอมกล่าวกับสัญญาว่าเขาเหมาะสมที่สุด และสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ในธรรมศาสตร์ได้ด้วยดี ในที่สุดวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2514 สภามหาวิทยาลัยนำโดยจอมพลถนอม กิตติขจรได้ลงมติให้สัญญาขึ้นเป็นอธิการบดี อย่างไรก็ตาม สัญญาเขียนไว้ในสมุดบันทึกประจำวันว่า “เพราะพระเจ้าอยู่หัวท่านจะให้เราเป็นอยู่แล้ว”⁶ และจอมพลถนอมขอรับรองให้สัญญาขึ้นเป็นอธิการอยู่หลายครั้ง แต่ “มาจนใจที่พระเจ้าอยู่หัวสั่ง”⁷ วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2514 สัญญาได้รับการแต่งตั้งเป็น

¹ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ.9.8.1/121 “สมุดบันทึกเล่มใหญ่ พ.ศ. 2514 เล่ม 1” (พ.ศ. 2514)

² จันทนา ไชยนาเคนทร์. (2554). *เล่มเดิม*. หน้า 48.

³ *แหล่งเดิม*. หน้า 48-49.

⁴ *แหล่งเดิม*. หน้า 49.

⁵ *แหล่งเดิม*. หน้า 49.

⁶ *แหล่งเดิม*. หน้า 50.

⁷ *แหล่งเดิม*. หน้า 50.

อธิการบดีอย่างเป็นทางการ สัญญาฯยังบอกเหตุผลให้กับตนเองที่รับตำแหน่งอธิการบดีว่า “ความจริง เรา (สัญญา) ขอตัวแน่ เพราะไม่อย่างกล้าบากกายใจ และแก่แล้ว...แต่พระเจ้าอยู่หัวเรียกเราไปบอกให้รับ จึงต้องรับสนองพระเดชพระคุณของพระมหากษัตริย์”¹ สัญญาได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจากพระมหากษัตริย์เพื่อมาดูแลนักศึกษาศาสตร์ที่มีบทบาทเพิ่มขึ้น ดังนั้น สัญญาจึงเป็นบุคคลที่เชื่อมระหว่างสถาบันกษัตริย์กับนักศึกษา

เมื่อรัฐประหาร 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 บทบาทของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาและองค์กรนักศึกษาตามมหาวิทยาลัยต่างๆ ก็เริ่มแสดงบทบาทไม่เห็นด้วยกับการรัฐประหาร รัฐธรรมนูญและระบบรัฐสภาถูกทำลายลงหลังจากเพิ่งผ่านไปเพียง 3 ปี (พ.ศ. 2511-2514) สิ่งพิมพ์ทางวิชาการ เช่น *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* *ชัยพฤกษ์* *วิทยาศาสตร์ปริทัศน์* เป็นต้น หรือสิ่งพิมพ์รายสะดวก (หนังสือเล่มละบาท) จากกลุ่มนักศึกษาอิสระต่างๆ เช่น สภาหน้าโดม สภากาแฟ เศรษฐธรรม ชมรมหนังสือแสงจันทร์ เป็นต้น ก็เป็นช่องทางของนักศึกษาปัญญาชนไว้แลกเปลี่ยนวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาการเมืองและสังคม หรือโจมตีรัฐบาลโดยตรง เช่น *ภัยขาว* (2514) ของ พิชิต จงสถิตวัฒนา และ *จรัส ดิษฐาภิชัย ภัยเขียว* (2514) รัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ *ภัยเหลือง* (2515) กลุ่มสภากาแฟของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นต้น

ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ตั้งแต่สมัยธีรยุทธ บุญมี เป็นเลขาธิการสร้างความเปลี่ยนแปลงด้วยการสร้างกิจกรรมให้เกี่ยวข้องกับสังคมการเมืองมากขึ้น ได้แก่นรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น การรณรงค์ครั้งนั้นได้ปลุกกระแสชาตินิยมให้กับสังคมไทยและดึงความสนใจจากสังคมให้สนใจการเคลื่อนไหวของนักศึกษามากขึ้น หรือการรณรงค์ต่อต้านกฎหมายโบว์ดำหรือประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299² ที่เกิดขึ้นเดือนธันวาคม พ.ศ. 2515 ประกาศฉบับนี้ได้ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นประธานคณะตุลาการ ซึ่งแต่เดิมเป็นของประธานศาลฎีกา ส่วนคณะกรรมการตุลาการจำนวน 9 คนนั้น ได้ให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเป็นผู้เลือกคณะกรรมการถึง 4 คน นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ชุมนุมคัดค้านจนกระทั่งรัฐบาลยอมยกเลิกประกาศฉบับนี้³

หลังจากการรัฐประหารของจอมพลถนอมไม่นาน ในวันที่ 19 พฤศจิกายนนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ออกแถลงการณ์ในนามสโมสรนักศึกษาต่อต้านการรัฐประหาร และประธานนักศึกษาของทุกคณะนำพวงหรีดไปวางอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และเรียกร้องให้คณะปฏิวัติคืนรัฐธรรมนูญให้กับประชาชนโดยเร็ว ในวันต่อมา ผู้บริหารมหาวิทยาลัย

¹ แหล่งเดิม. หน้า 50-51.

² คณินันต์ย ตั้งใจตรง. (2530). ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของขบวนการนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ. 2516-2519: ศึกษากรณีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). หน้า 68-71.

³ ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 299. (2515, 12 ธันวาคม) *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 89 ตอนที่ 189. หน้า 12-27.

ธรรมศาสตร์และคณบดีคณะต่างๆ จัดประชุมด่วน และมีมติทำหนังสือชี้แจงไปหาจอมพลประภาส จารุเสถียร ขอร้องให้คณะปฏิวัติออกแถลงการณ์เฉพาะกับนักศึกษามหาวิทยาลัยเพื่อไม่ให้กลุ่มหัวรุนแรงชักจูงไป อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงแนะนำสัญญาไปบอกกับรัฐบาลว่า ให้กล่าวกับนักศึกษาโดยตรงว่าคณะปฏิวัติจะขอเวลาสักกระยะหนึ่ง และรัฐบาลจะคืนประชาธิปไตยให้เร็วที่สุด ดังนั้น สัญญาได้เขียนหนังสือขอให้จอมพลประภาสพิจารณาทำตามมติดังกล่าว และขอให้นักศึกษาเข้าพบจอมพลถนอมเพื่อพูดคุยกับตัวแทนนักศึกษา¹ ในวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2515 นายกลโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (วรชัย อัศวติลกกุล) ขอเข้าพบรัฐบาลเพื่ออวยพรปีใหม่และเข้าสอบถามนโยบายของคณะปฏิวัติ ในเช้าวันถัดมาตัวแทนสโมสรนักศึกษาได้เข้าพบนายกรัฐมนตรี แต่ทำได้เพียงอวยพรปีใหม่ ส่วนเรื่องนโยบายจอมพลถนอมไม่ได้ตอบคำถาม หลังจากตัวแทนไปพบนายกรัฐมนตรีกลับมีเพียงแถลงการณ์สั้นๆ ว่าสโมสรนักศึกษาส่งตัวแทนไปอวยพรปีใหม่จอมพลถนอม นายกรัฐมนตรีขอให้นักศึกษาประพฤติตัวให้เรียบร้อย² นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์บางส่วนไม่พอใจ และมีใบปลิวโจมตีสโมสรนักศึกษาอย่างรุนแรงว่า “เข้าไปประจบโดยใช้นามนักศึกษา”³ อีกทั้งสภาผู้แทนคณะเศรษฐศาสตร์ก็ออกมาโจมตีสโมสรนักศึกษาว่าไม่รักษาเกียรติยศของนักศึกษา⁴ ดังนั้น สโมสรได้พยายามเข้าพบจอมพลถนอมอีกครั้งอาจเพื่อลดความกดดัน แต่ก็ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าพบ

สิ่งที่น่าสนใจคือนักศึกษาไม่ตั้งคำถามถึงความสัมพันธ์ของบุคคลที่แวดล้อมสถาบันกษัตริย์กับคณะรัฐประหารเลย จันทนาตั้งข้อสังเกตว่าสัญญาเองก็มีบทบาทในการรัฐประหารพอสมควร สัญญาเป็นผู้อัญเชิญพระราชดำรัสรับทราบถึงการรัฐประหาร⁵ และพระราชดำรัสรับทราบการรัฐประหารนี้ก็ร่างโดยสัญญาเองอีกด้วย ซึ่งเขาปรึกษากับพจน์ สารสินว่าให้เลียนแบบพระราชดำรัสรับทราบการรัฐประหารเหมือนการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2501⁶

เมื่อต้นปี พ.ศ. 2516 สัญญา ธรรมศักดิ์กำลังหมดวาระอธิการบดี และเขาประกาศเมื่อวันที่ 16 มกราคมว่าจะไม่ขอรับตำแหน่งอธิการบดี ในขณะที่ไปดำรงตำแหน่งเป็นอาจารย์

¹ จันทนา ไชยนาเคนทร์. (2554). *เล่มเดิม*. หน้า 53-54. และจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ.9.3.1/45 “การปฏิวัติ 17 พ.ย. 14 กับนักศึกษามธ.” (พฤศจิกายน 2514).

² จอดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ.9.8.1/126 “สมุดบันทึกเล่มใหญ่ พ.ศ. 2515 เล่ม 3” (พ.ศ. 2515) และ คณะกรรมการสโมสรมอบกระเช้าดอกไม้อวยพรปีใหม่. (2515, 8 มกราคม). *ประชาธิปไตย*. หน้า 1.

³ *แหล่งเดิม*.

⁴ ธรรมศาสตร์เริ่มเคลื่อนไหวอีก. (2515, 13 มกราคม). *ประชาธิปไตย*. หน้า 14.

⁵ ถนอมว่าย็นดีถวายชีวิตเป็นราชพลี. (2514, 27 พฤศจิกายน). *สยามรัฐ*. หน้า 1.

⁶ จันทนา ไชยนาเคนทร์. (2554). *เล่มเดิม*. หน้า 54-55.

พิเศษที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย สหราชอาณาจักร (พ.ศ. 2514- 2515) ป่วยได้ลาออกจากตำแหน่งคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ก่อนเกษียณอายุราชการ เนื่องจากผลกระทบจาก “จดหมาย นายเข้ม เย็นยิ่ง” เพราะรัฐบาลจอมพลถนอมได้ติดตามความเคลื่อนไหวของป่วย และมีผู้พยายามกดดันรัฐบาลลงโทษทางวินัยแก่ป่วย¹ ดังนั้น เมื่อสัญญาประกาศไม่ลงสมัครเป็นอธิการบดี อาจารย์กลุ่มหนึ่งขอให้สัญญาสนับสนุนป่วยขึ้นเป็นอธิการบดีคนใหม่ ได้แก่ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, ปราโมทย์ นาครทรรพ, บุญสนอง บุญโยทยาน, สมบัติ จันทรวงศ์, ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ แต่เรื่องนี้สร้างความกดดันให้กับสัญญาเป็นอย่างมาก ในสมุดบันทึกประจำวันของสัญญาเขียนว่า “วันเริ่มต้นการวุ่นเพราะ อ.ป่วยและลูกศิษย์แกล”²

สัญญาทำหนังสือถึงนายกสภามหาวิทยาลัย (พระยาอรรถการีย์นิพนธ์) ยืนยันว่าตนขอไม่รับตำแหน่งอธิการบดี นอกจากนี้ สัญญายังถามไปถึงอดุล วิเชียรเจริญว่าพร้อมจะทำงานกับป่วยหรือไม่ อดุลตอบสัญญาว่าเขาจะย้ายจากธรรมศาสตร์ เพื่อไปทำงานกระทรวงการต่างประเทศ³ อดุลไม่พอใจการเคลื่อนไหวของอาจารย์รุ่นใหม่ที่ต้องการให้ป่วยเป็นอธิการบดี วันที่ 7 กุมภาพันธ์ ตอนค่ำอาจารย์ป่วยมาเยี่ยมที่คณะเศรษฐศาสตร์ นักศึกษาและอาจารย์ต้อนรับเป็นอย่างดี ในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ ป่วยนัดพบกับสัญญาที่ห้องอธิการบดี และป่วยยืนยันว่าต้องการเป็นอธิการบดี แต่เขาก็ยอมรับว่าต้องสะสางปัญหากับรัฐบาลเรื่องจดหมาย นายเข้ม เย็นยิ่งเสียก่อน ป่วยกล่าวกับสัญญาว่าจะเข้าพบจอมพลถนอมและจอมพลประภาสเอง อย่างไรก็ตาม การเข้าพบระหว่างป่วยกับจอมพลทั้งสองไม่ประสบความสำเร็จ สองจอมพลกล่าวกับป่วยว่าห้ามยุ่งเกี่ยวกับนิสิตนักศึกษาอีก⁴

สถานการณ์การสรรหาอธิการบดีตึงเครียดมากขึ้น เมื่อปราโมทย์ นาครทรรพจะขอเข้าร่วมประชุมในสภามหาวิทยาลัยเป็นกรณีพิเศษ แต่สัญญาไม่อนุญาต และหน้าหอประชุมสภามหาวิทยาลัย อาจารย์บุญสนอง บุญโยทยานมายืนคอยเพื่อที่จะขอเข้าไปในที่ประชุม สัญญาไม่เห็นด้วยกับการกระทำของบุญสนอง เพราะเป็นการคุกคามอย่างมากและกระตือรือร้นเกินเหตุ และจอมพลถนอมก็กล่าวกับสัญญาว่าบุญสนองมีการศึกษาสูงไม่น่ากระทำเช่นนี้⁵ กระแสความนิยมในตัวป่วยมีสูงมาก กลุ่มพลังธรรม กลุ่มอิสระของคณะนิติศาสตร์ได้หยั่งเสียงประชามติอย่างไม่เป็นทางการ ปรากฏว่ามีคนมาลงคะแนน 1,240 คน ป่วยได้ถึง 850 คะแนน ตามด้วยสัญญา 132 คะแนน ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช 90 คะแนน และอดุลได้ 49

¹ วันรักษ์ มิ่งมณีนาคน. (2539), บรรณาธิการ. *80 ปี อาจารย์ป่วย: ชีวิตและงาน*, หน้า 143-144.

² หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ.9.8.1/128 “สมุดบันทึกเล่มใหญ่ พ.ศ. 2515 เล่ม 5” (พ.ศ. 2515)

³ แหล่งเดิม.

⁴ แหล่งเดิม.

⁵ สัญญาจดบันทึกในสมุดบันทึกประจำวันว่า การกระทำของบุญสนองนั้น Bad Threats และ Overenthusiastic.

คะแนน แต่รัฐบาลคณะรัฐประหารไม่ต้องการให้ป่วยขึ้นเป็นอธิการบดี เพราะเกรงว่าป่วยสามารถใช้พลังนักศึกษาในการเคลื่อนไหวต่อต้านคณะปฏิวัติได้¹

ที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยได้เลือกกรรมการสรรหาตำแหน่งอธิการบดี และกรรมการมีมติเสนอรายชื่อผู้มีสิทธิได้รับการคัดเลือกเป็นอธิการบดี ได้แก่ จิตติ ดิงศภักดิ์ ป่วย อึ้งภากรณ์ อุดล วิเชียรเจริญ แต่ในวันที่ 12 มีนาคม ระหว่างการประชุมสภามหาวิทยาลัย จิตติและอูดลได้ขอลถอนตัวจากการคัดเลือกเป็นอธิการบดี ทำให้เหลือป่วยเพียงคนเดียว เมื่อสถานการณ์เป็นเช่นนี้ ทำให้สมาชิกสภามหาวิทยาลัยฝ่ายตรงข้ามป่วยไม่พอใจ ดังนั้น ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ขอให้สัญญาเปลี่ยนใจถอนคำสั่งขอพ้นจากตำแหน่งอธิการบดี แต่สัญญาปฏิเสธอย่างไรก็ตาม ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ และ บุญชู โรจนเสถียร แก่ไขสถานการณ์โดยเสนอให้สัญญาเป็นอธิการบดีต่อไป และพระยาอรรณการีย์นิพนธ์ก็รวบรัดที่ประชุมมีมติให้สัญญาเป็นอธิการบดีต่อไป อูดลได้ชวนสมาชิกสภามหาวิทยาลัยปรบมือให้กับสัญญา² สภามหาวิทยาลัย “มัดมือชก” ให้สัญญาเป็นอธิการบดีอีกหนึ่งสมัย เนื่องจากว่ากลุ่มฝ่ายตรงข้ามป่วยทำทุกวิถีทางเพื่อไม่ให้ป่วยดำรงตำแหน่งอธิการบดี

เมื่อผลการสรรหาออกมา วันที่ 20 มีนาคม ปราโมทย์ นาครทรรพ สมบัติ จันทรวงศ์ ทวี หมื่นนิกร และลิขิต อีรวะดินขอเข้าพบสัญญา และผู้บริหารมหาวิทยาลัย เช่น เกษม ศิริสัมพันธ์ สังเวียน อินทวิชัย เป็นต้น ก็เข้าพบเช่นกัน การพบสัญญาทั้งสองฝ่ายทำให้เกิดการทะเลาะกันอย่างรุนแรง ฝ่ายผู้บริหารเห็นว่าสัญญาเหมาะสมกับตำแหน่งอธิการบดี เพราะผู้ป่วยได้เขียนจดหมาย “นายเข้ม เย็นยิ่ง” แม้ว่าสภามหาวิทยาลัยจะเลือกป่วยก็อาจจะถูกรัฐบาลปฏิเสธการอนุมัติ ส่วนฝ่ายอาจารย์ที่สนับสนุนป่วยต้องการให้สภากลับมาสรรหาใหม่อีกครั้ง แต่ผู้บริหารมหาวิทยาลัยให้เหตุผลอีกว่าการไม่เลือกป่วยเป็นอธิการบดีเพราะไม่ต้องการให้รัฐบาลกับนักศึกษาเผชิญหน้ากัน ในขณะที่ทวี หมื่นนิกรได้สัญญาว่าได้รับคำสั่งจากจอมพลถนอมมาเป็นอธิการบดี แต่สัญญาปฏิเสธว่าไม่คุยกับจอมพลถนอมและจอมพลประภาสในเรื่องอธิการบดี³

จากข้อมูลในสมุดบันทึกประจำวันของสัญญา แม้ว่าจะเป็นมุมมองของสัญญาเพียงคนเดียว แต่บันทึกได้กล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างผู้บริหารมหาวิทยาลัย รัฐบาลจอมพลถนอมกับอาจารย์รุ่นใหม่และขบวนการนักศึกษา ผ่านกรณีการสรรหาอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สัญญาได้รับตำแหน่งอธิการบดีเพราะเป็นความตั้งใจของกลุ่มการเมืองที่ไม่พอใจป่วย สอดคล้องกับข้อมูลในสมุดบันทึกประจำวันในตอนหนึ่งว่า ศรีราชา เจริญพานิชย์

¹ วันรักษ์ มิ่งมณีนาคน, (2539) บรรณาธิการ. *เล่มเดิม*. หน้า 159-161.

² หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ.9.8.1/128 “สมุดบันทึกเล่มใหญ่ พ.ศ. 2515 เล่ม 5” (พ.ศ. 2515)

³ *แหล่งเดิม*.

เข้ามาปลอบใจสัญญาว่าเรื่อง “ฮั่ว” การแต่งตั้งตำแหน่งต่างๆ เป็นเรื่องปกติ อย่างเช่น ศรีราชาเองก็เคยเป็นผู้นำในการฮั่วการเลือกตั้งสภาอาจารย์ การกระทำแบบนี้เป็นเรื่องจำเป็นต้องทำ¹ ส่วนฝ่ายที่สนับสนุนป่วยก็ยังคงไม่พอใจและเคลื่อนไหวคัดค้านมติของสภามหาวิทยาลัยที่แต่งตั้งสัญญาเป็นอธิการบดี ดังเช่น อาจารย์รุ่นใหม่ที่สนับสนุนป่วย 6 คนชู้ว่าจะลาออกเพราะสภาไม่ยอมฟังความประสงค์ของประชาคมธรรมศาสตร์ที่ต้องการป่วยเป็นอธิการบดี²

สัญญาเองก็รู้สึกอึดอัดใจเป็นอย่างมาก เพราะถูกแต่งตั้งให้เป็นอธิการบดีอย่างจำยอม อีกทั้งยังเห็นว่าความนิยมของตนเองน้อยกว่าป่วยอยู่มาก แต่ในคำวันหนึ่งนักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์มาขอพบสัญญา นักศึกษามาขอร้องให้สัญญาเป็นอธิการบดี เพราะว่าสัญญาเป็นคนเดียวที่สมควรเป็นอธิการบดีต่อจากป่วย นักศึกษาเห็นว่าถ้าสัญญาไม่เป็น ทางรัฐบาลจะส่งคนของตนเองเข้ามาเป็นอธิการบดี ในขณะที่นั้นสัญญายังลังเลอยู่ว่าจะปฏิเสธตำแหน่งอธิการบดี และแม้ว่าโปรดเกล้าฯ มากี่จะดำรงตำแหน่งสักระยะและลาออก ดังนั้น สัญญาตอบนักศึกษาในกลุ่มนั้นไปว่า “ผมจะเป็นทำไม เมื่อเป็นไก่อรงบ่อน”³ และสัญญาไม่ไวใจนักศึกษา กลุ่มดังกล่าวนี้ เพราะมองว่าถูกจัดตั้งมา

ในวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2516 สัญญาร่วมงานเลี้ยงของนักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรรุ่นที่หนึ่ง จอมพลถนอมในฐานะประธานรุ่น กล่าวถึงสัญญาในงานเลี้ยงว่าเป็นเพื่อนร่วมรุ่น เป็นทั้งองคมนตรี ประธานกรรมการการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แม้ว่าตำแหน่งอธิการบดีจะครบวาระแล้ว แต่คณะรัฐมนตรีก็ให้เป็นต่อไป ถนอมยังกล่าวต่อไปอีกว่าสัญญาปฏิเสธในตอนแรก และมหาวิทยาลัยก็เสนอผู้อื่นเข้ารับการสรรหาตำแหน่งอธิการบดี ในที่สุด สภามหาวิทยาลัยก็ตัดสินใจเสนอสัญญาให้เป็นอีกครั้งและคณะรัฐมนตรีก็เห็นชอบ ในสมุดบันทึกประจำวันของสัญญาบันทึกว่า “ตอนนี่ เรา (สัญญา) นั่งอยู่ห่างๆ เห็นพล.อ.ประภาสอมยิ้ม เราสันตึระะ---นายกรมองมุง ก็พูดต่อว่าท่านปฏิเสธไม่ได้แล้ว เป็นมติคณะรัฐมนตรีแล้วก็หัวเราะ”⁴ รัฐบาลรู้สึกสบายใจที่สัญญาเป็นอธิการบดีต่ออีกสมัย ก่อนหน้านั้นไม่นาน จอมพลถนอมกังวลอย่างยิ่งว่า หากสัญญาปฏิเสธตำแหน่งก็เหมือนผู้ “เป็นหูเป็นตา” ให้กับรัฐบาลหายไป เพราะการเมืองเข้าแทรกถึงระดับมัธยมศึกษาแล้ว⁵

¹ แทส่งเดิม.

² จันทนา ไชยนาเคนทร์. (2554). *เล่มเดิม*. หน้า 56-57.

³ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ.9.8.1/128 “สมุดบันทึกเล่มใหญ่ พ.ศ. 2515 เล่ม 5” (พ.ศ. 2515)

⁴ แทส่งเดิม.

⁵ จันทนา ไชยนาเคนทร์. (2554). *เล่มเดิม*. หน้า 58-59.

ความขัดแย้งเรื่องอธิการบดีสิ้นสุดลงไป วันที่ 8 พฤษภาคม ป่วยมาเยี่ยมสัญญาที่บ้านพักพร้อมกับวิญญู วิจิตรวาทการเพื่อมาปรับความเข้าใจ ป่วยบอกสัญญาว่าควรเป็นอธิการบดีต่อไป เพราะสภามหาวิทยาลัยรังเกียจตัวเขาอย่างมาก สัญญาก็กล่าวว่านักศึกษาสนับสนุนป่วยอย่างเต็มที่ เช่น ยกป้ายต้อนรับว่า “เตี้ยป่วย” หลังจากป่วยกลับมาจากอังกฤษแต่เกษม ศิริสัมพันธ์กลับเห็นว่าป่วยกำลังหาเสียง ส่วนวิญญูแสดงความประหลาดใจไม่น้อยว่านายกสภามหาวิทยาลัย (พระยาอรรณการีย์นิพนธ์) รวบรัดให้ลงมติแต่งตั้งสัญญาเป็นอธิการบดีอย่างรวดเร็ว¹

ความขัดแย้งในการสรรหาอธิการบดีเมื่อต้นปี 2516 จบลงที่ สัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นอธิการบดีต่ออีกหนึ่งสมัย รัฐบาลถนอมไม่พอใจป่วยจากกรณีจดหมาย “นายเข้ม เย็นยิ่ง” แต่จดหมายดังกล่าวนี้สร้างความตื่นเต้นดีใจให้กับนักศึกษามาก² อีกทั้งรัฐบาลคณะรัฐประหารหวาดระแวงว่าป่วยจะเล่นการเมืองผ่านนักศึกษา เมื่อย้อนกลับไป พ.ศ. 2513 การที่ป่วยเยี่ยมปรีดี พนมยงค์ ที่ฝรั่งเศสเป็นการสร้างความไม่พอใจให้กับกลุ่มการเมืองจอมพลถนอมและกลุ่มการเมืองอนุรักษนิยม หลังจากปรีดีพานักที่ฝรั่งเศส เขาได้พบปะสังสรรค์กับบุคคลสำคัญต่างๆ ของไทย และพบปะกับคนรุ่นใหม่ เช่น การแสดงปาฐกถากับนักเรียนไทยในยุโรปในประเทศไทยบทบาทของคนใกล้ชิดปรีดี อย่างเช่น สุพจน์ ตำนตรระกุล ที่เผยแพร่บทบาทการเมืองของปรีดี เพื่อต่อสู้กับข้อครหาทางการเมืองต่างๆ ผลก็คือปรีดีก็ได้รับความสนใจและชื่นชมจากนักศึกษาปัญญาชนมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 งานเขียนเรื่องต่างๆ ของปรีดี เผยแพร่สู่สาธารณะอย่างกว้างขวาง เพราะส่วนตัวของปรีดีมีความสัมพันธ์กับนักหนังสือพิมพ์หลายคน³ การที่ป่วยถูกสกัดกั้นไม่ให้เป็นอธิการบดีทั้งๆ ที่ นักศึกษาและอาจารย์ในธรรมศาสตร์สนับสนุนอย่างท่วมท้น มีสาเหตุหลักๆ มาจากความนิยมในตัวป่วยจากนักศึกษาและปัญญาชน บทบาทป่วยในการวิจารณ์รัฐบาลถนอม และความสัมพันธ์ระหว่างป่วยกับปรีดี

บทส่งท้าย: ความไม่ไว้วางใจปรีดีหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

หลังจาก เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 สัญญา ธรรมศักดิ์ ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี การเมืองไทยก็ได้เปิดกว้างมากขึ้น การพิมพ์เผยแพร่งานเขียนก็ทำได้สะดวกกว่าเดิม งานเขียนของ ปรีดี พนมยงค์ ก็ได้รับการเผยแพร่สู่ผู้อ่านได้เป็นวงกว้างขึ้น เช่น *จดพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน 14 ตุลา* ตีพิมพ์ในหนังสือ

¹ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สป.9.8.1/128 “สมุดบันทึกเล่มใหญ่ พ.ศ. 2515 เล่ม 5” (พ.ศ. 2515)

² จรัล ดิษฐาอภิชัย. (2546). *เล่มเดิม*. หน้า 116-117.

³ มรกต เจวจินดา. (2544). *เล่มเดิม*. หน้า 241-242.

ประชาธิปไตย 23-30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2516 เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความไม่วางใจปรีดีของชนชั้นนำและกลุ่มอนุรักษ์นิยมก็ยังคงมีอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง ตัวอย่างเช่น องค์การศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้จัด “นิทรรศการจีนแดง” ระหว่างวันที่ 23-29 มกราคม 2517 นิทรรศการนี้สร้างความตื่นตระหนกให้กับสังคมไม่น้อย เพราะรัฐบาลไทยก็ยังต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย อย่างไรก็ตาม นิทรรศการครั้งนี้ไม่ได้ถูกยกเลิก เพียงแต่ฝ่ายความมั่นคงได้ออกมาตักเตือนบ้าง เช่น พลตำรวจเอก ประจวบ สุทธรางกูร อธิบดีกรมตำรวจ สัมภาษณ์ต่อนิทรรศการนี้ว่า ถ้าเป็นเรื่องวิชาการก็สามารถจัดได้ แต่ถ้าเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์นักศึกษาและธรรมศาสตร์ต้องรับผิดชอบ¹ อันที่จริง พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยไม่ได้มีอิทธิพลนำขบวนการนักศึกษาอย่างแท้จริงในช่วงเวลาที่จัดนิทรรศการ² ถึงแม้ว่า งานนิทรรศการผ่านไปโดยราบรื่น รัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ไม่ได้เพิกเฉยนิทรรศการจีนแดง เพราะมีคนของรัฐบาลเข้าชมนิทรรศการหนึ่งในนั้นคือ สุประดิษฐ์ หุตะสิงห์ บุตรชายของประจวบ หุตะสิงห์ รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม สุประดิษฐ์ได้เขียนรายงานให้สัญญาโดยระบุว่านิทรรศการนี้จัด “เพื่อวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่และยุยงให้คนไทยนิยมลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างเปิดเผยที่สุด” ในสายตาของกลุ่มอนุรักษ์นิยมเห็นว่าการเกี่ยวข้องกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีนก็ถือว่าเป็นผู้สนับสนุนคอมมิวนิสต์และเป็นภัยต่อความมั่นคง แต่สิ่งที่น่าสนใจยิ่งกว่าในรายงานฉบับนี้ก็คือการพาดพิงถึงปรีดี พนมยงค์ เนื้อหาบางส่วนระบุไว้ว่าในนิทรรศการได้จำหน่ายหนังสือปรีดี พนมยงค์ และบรรทัดสุดท้ายของรายงานก็ระบุไว้ว่า “ปรากฏว่าในการจัดนิทรรศการครั้งนี้ นายปรีดี พนมยงค์ได้เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอยู่ด้วย...”³ การที่คนของรัฐบาลโย่งว่านิทรรศการนี้ปรีดีมีส่วนเกี่ยวข้องเนื่องจากฝ่ายอนุรักษ์นิยมยังเกรงว่าปรีดีจะกลับมามีบทบาททางการเมืองอีกครั้ง หลังจากการเมืองเปิดกว้างมากขึ้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 อีกทั้งก่อนหน้านิทรรศการไม่นาน องค์การศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพิ่งจัดพิมพ์ *วารสาร อมธ.* ฉบับเดือนธันวาคม 2516 ซึ่งมีหน้าปกรูปปรีดี พนมยงค์อีกด้วย

¹ จัดนิทรรศการจีนแดงที่ธรรมศาสตร์ อ.ต.ร. ว่าถ้าโฆษณาลัทธิต้องจัดการ. (2517, 24 มกราคม). *ประชาธิปไตย*. หน้า 1 และ 12.

² สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (2544). เล่มเติม. หน้า 93.

³ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สป.9.4.5/24 “นิทรรศการจีนแดง.” (มกราคม 2517)

บรรณานุกรม

- ข่าวสด. (2557, 17 กุมภาพันธ์).
- คณิ่งนิตย์ ตั้งใจตรง. (2530). *ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของขบวนการนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ. 2516-2519: ศึกษากรณีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*
- จรัส ดิษฐาอภิชัย. (2546) *ก่อนจะถึง ๑๔ ตุลา. กรุงเทพฯ: เมฆขาว.*
- จันทนา ไชยนาเคนทร์. (2554). *การเมืองในสมัยนายกรัฐมนตรืพระราชทาน สัญญา ธรรมศักดิ์ พ.ศ. 2516-2518. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*
- ัญญา ชุนชฎาธาร. (2546). *บันทึก ๑ ใน ๑๓ กบฏรัฐธรรมนุญ เรื่องบอกเล่าก่อนถึงวัน ๑๔ ตุลาคม ๑๖. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิชาการ.*
- ชาวไทย. (2513-2516).
- นเรศ นโรปกรณ์. (2517). *ความเห็นแย้งกรณีสวรรคต. กรุงเทพฯ: นเรศ นโรปกรณ์.*
- ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 299. (2525, 12 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 89, ตอนที่ 189.*
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2548). *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ: การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลา. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.*
- ประชาธิปไตย. (2513-2517).
- ป่วย อึ้งภากรณ์. (2517). *สันติประชาธรรม. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.*
- พูนสุข พนมยงค์. (2551). *ไม่ขอรับเกียรติยศใดๆ ทั้งสิ้น: 95 ปี 4 เดือน 9 วัน. กรุงเทพฯ: บริษัท ตาตา พับลิเคชั่น จำกัด.*
- พัชราภา ต้นตราจิน. (2556). *ความคิดทางการเมืองของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น.*
- มรกต เจวจินดา. (2544). *ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์กับการเมืองไทย พ.ศ. 2475-2526. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.*
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. (2529), *บรรณาธิการ. ป่วย อึ้งภากรณ์: ชีวิต งาน และความหลัง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2539), *บรรณาธิการ. 80 ปี อาจารย์ป่วย: ชีวิตและงาน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.*

- ส.ถ.น. “ป่วย-ปรีดี. (2513, 30 สิงหาคม). *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์*.
- สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (2548, 24 มิถุนายน). 24 มิถุนายน กับการตีความ 4 แบบ. *มติชน*.
- สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (2544). *ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง*. กรุงเทพฯ: 6 ตุลารำลึก.
- สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (2544). พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับกบฏสันติภาพ. ใน *กึ่งศตวรรษ ขบวนการสันติภาพ “ความจริง” เกี่ยวกับ “กบฏสันติภาพ” สำนักประวัติศาสตร์ของคนสามรุ่น*. กรุงเทพฯ: เมฆขาว.
- สยามรัฐ. (2513-2516).
- สันติสุข โสภณศิริ. (2544), บรรณาธิการ. *ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ กับ 14 ตุลาคม 16*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์.
- สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. (2553). *แผนชิงชาติไทย*. พิมพ์ครั้งที่สาม. กรุงเทพฯ: พีเพรส.
- สุพจน์ ด่านตระกูล. (2552). *ชีวิตและงานของ ดร.ปรีดี พนมยงค์*, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- สุพจน์ ด่านตระกูล. (2543). *สังจะแห่งประวัติศาสตร์รัฐบุรุษอาวุโส*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- ไสว สุทธิพิทักษ์. (2526). *ดร. ปรีดี พนมยงค์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เอกสารส่วนบุคคล ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สบ. 9.3.1./27 “ถ้อยคำถอดจากเทปบันทึกเสียงการอภิปรายซักถามคณะกรรมการสโม่สรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับ คณะผู้จัดทำหนังสือ “ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ส.ม.ธ. 2513” วันศุกร์ ที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2513 ณ ห้องประชุมสภามหาวิทยาลัย” (2 ตุลาคม 2513).
- _____ สบ.9.3.1/41 “ปัญหาการเดินทางของนิสิตมหาวิทยาลัย” (21 มิถุนายน 2514).
- _____ สบ.9.3.1/49 “กรณี ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์” (เมษายน 2515).
- _____ สบ.9.4.5/24 “นิทรรศการจีนแดง,” (มกราคม 2517).
- _____ สบ. 9.8.1./119 “สมุดบันทึกเล่มเล็ก 2514 เล่ม 2,” (2514).
- _____ สบ.9.8.1/121 “สมุดบันทึกเล่มใหญ่ พ.ศ. 2514 เล่ม 1” (พ.ศ. 2514).
- _____ สบ.9.8.1/126 “สมุดบันทึกเล่มใหญ่ พ.ศ. 2515 เล่ม 3” (พ.ศ. 2515).
- _____ สบ.9.8.1/128 “สมุดบันทึกเล่มใหญ่ พ.ศ. 2515 เล่ม 5” (พ.ศ. 2515).